

Brottet i dammen

En tematisk analys av Mikael Niemis roman *Fallvatten* ur ett ekokritiskt, ekofeministiskt och postkolonialt perspektiv

Anna Bergström

Handledare: Anders Öhman
Ht. 2012
Examensarbete, 15hp
Litteraturvetenskap C, 30 hp

Abstract

Our times of ecological disasters and climate crisis inspired the author Mikael Niemi to write the novel *Fallvatten* (2012). The narrative deals with what happens when a dam in a hydro-electric power plant bursts, and creates a tsunami-like flood. The purpose with my essay was to make a thematic analysis of this novel from an ecocritical, ecofeministic and postcolonial perspective. The genre and its importance for the themes and the shaping of the novel were also noticed in the essay. My questions were: Does the author use an ecocritical, ecofeministic and a postcolonial approach in the novel? If he does, how is that shaped in the narrative? Is the story adversarial to civilization and/or technology? Is *Fallvatten* an ironic novel? If it is, what is the irony about? What are the characteristics of the genre ecothriller, and why can the novel be placed in this genre? How does the genre influence the themes used and development of the story? By using the method of close-reading I have made a thematic analysis of the novel *Fallvatten*, with a theoretical frame of ecocriticism, ecofeminism and postcolonial theory. The results of the analysis demonstrated that this novel can be regarded as an ecocritical, ecofeministic and postcolonial “rewriting”. In the narrative nature is personified and depicted as an active agent who takes vengeance on humanity’s greed. The author is deconstructing dichotomies and stereotypes about the view of both gender and nature. He is also depicting the Sami cultural identity as hybrid and heterogeneous. *Fallvatten* can be placed in the genre of ecothriller, because the environment is a premise for the story and it also includes an intense and increasing suspense. The genre has enabled the author to create a polyphonic and rhapsodic novel containing several protagonists with a variety of points of view. In the story, the protagonist’s personal problems get exposed, and forces of good and evil within them reveals, through their encounter with the disaster. *Fallvatten* might be adversarial to civilization, but not to technology. In the story technology is depicted positively and it often seems to be indispensable. The narrative contains several Bible-references, which seems to be meant as a parody. But I don’t consider *Fallvatten* to be an ironic novel. Instead, I see it as a seriously meant story written with a sense of humor and with an ironical tone. I believe the author handles weighty subject matters in the novel with humor and irreverence because it works in a subversive way, with an ecocritical, ecofeministic and an anticolonial aim.

Innehållsförteckning

1 Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte	6
1.3 Disposition	6
1.4 Metod och material	7
1.5 Teori	7
1.5.1 Ekokritik	7
1.5.2 Ekofeminism	9
1.5.3 Postkolonialism	11
2 Analys	12
2.1 Mycket kort sammanfattning av <i>Fallvattens</i> handling och komposition	12
2.2 Ekothriller	13
2.3 Adolf Pavval	14
2.4 Vincent och Henny Laurin	17
2.5 Lovisa Laurin	20
2.6 Barney Lundmark	23
2.7 Lena Sundh och Laban	25
2.8 Övriga karaktärer	28
3 Slutdiskussion	29
Litteraturlista	31
Bilaga 1: ”Om dammen brister”	
Bilaga 2: ”Keksis kväde”	

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I en intervju med Mikael Niemi i ett av SVT:s kulturprogram, i samband med utgivningen av hans senaste roman, berättade författaren att inspirationen varit de naturkatastrofer som inträffat runt om i världen det senaste decenniet. I synnerhet tsunamin i Thailand 2004 och jordbävningen med efterföljande jättevåg i Japan 2011 hade gjort stort intryck på honom och lett till funderingar kring vad som skulle kunna hända om något liknande inträffade i Sverige. Dessa funderingar resulterade i romanen *Fallvatten*¹ som handlar om en översvänningskatastrof i Luleälven. Vilket spännande och fantasifullt ämne - den boken vill jag verkligen läsa, tänkte jag efter att ha sett denna intervju.

Vid ett senare tillfälle fick jag höra talas om den internationella katastrofövningen Barents Rescue 2011², där det fingerade grundscenariot, precis som i romanen var just ett stort dammbrott i Luleälven. Idén om ett dammbrott i denna älv är inte enbart en fantasiprodukt, då en fiskare på 1980-talet faktiskt upptäckte en läcka i den gigantiska Suorvadammen. Detta ledde lyckligtvis till att en katastrof kunde undvikas.³ Sedan dess har det funnits en viss oro kring Luleälvens dammar och i skrivande stund (december 2012) sänds informationsbroschyren ”Om dammen brister”⁴ ut till alla hushåll i Luleå kommun. Broschyren, som är ett samarbete mellan Länsstyrelsen i Norrbottens län, Luleå och Bodens kommuner samt Vattenfall informerar om att risken för ett dammbrott bedöms som liten men ändå befintlig. Vid ett dammbrott beräknas vattennivån i centrala Luleå höjas med 5 – 6 meter inom 36 timmar och precis som i *Fallvatten* skulle en evakuering vara nödvändig. Däremot, till skillnad från i romanen, anses ingen tsunami kunna bildas utan vattennivån förutsätts i verkligheten att stiga sakta. Plötsligt framstår romanens handling inte fullt så fantasifull längre, utan mycket mer realistisk än vad jag kunnat föreställa mig.

Sitt stora genombrott som författare fick Mikael Niemi när han vann Augustpriset med kioskvältaren *Populärmusik i Vittula*,⁵ som sålts i över 800 000 exemplar bara i Sverige.⁶ Niemi har skrivit mer än tiotalet verk i olika genrer och belönats med många litteraturpriser sedan han debuterade med diktsamlingen *Näsblod under högmässan* 1988. Han skriver ofta i en ironiskt,

¹ Mikael Niemi, *Fallvatten*, (Stockholm: Piratförlaget 2012).

² ”Barents Rescue 2011”, www. Länsstyrelsen Norrbottens län. se, hämtad 2012-12-14

³ Erik Jonsson, ”En mäktig spänningsroman med underliggande civilisationskritik”, recension av *Fallvatten I*: www.Norrbottens Kuriren.se, hämtad 2012-12-13.

⁴ www.Luleå kommun.se, fliken ”för invånare”, hämtad 2012-12-14.

⁵ Mikael Niemi, *Populärmusik från Vittula*, (Stockholm: Norstedts 2000).

⁶ ”Mikael Niemi”, www. Norrbottensförfattare. se, fliken ”författarskapet”, hämtad 2012-12-03.

humoristisk ton och hämtar sin kraft och inspiration från de två minoritetskulturer, den samiska och den tornedalsfinska, där han har sina rötter.⁷

Att vi människor inte har kontroll över vad som händer när naturens krafter sätter in är en skrämmande tanke som är populär inom skräckfiktionen. Ekologiska katastrofscenarier verkar heller inte längre vara förbehållna enbart fiktionens värld, utan börjar allt mer framstå som reella hot i en tid då miljöproblemen eskalerar med global uppvärmning och smältande polarisar, förtunnat ozonskikt, utfiskning av världshaven, kärnkraftshaverier, oljeutsläpp och många olika naturkatastrofer runt om i världen. Då naturen uppenbarligen är i kris orsakad av människan kan man ställa sig frågan sig om naturen är till för människan, eller om människan kanske är till för naturen? Och har vi människor verkligen rätt att exploatera naturen till vilket pris som helst i vår strävan efter utveckling och framsteg?

Ett antropocentriskt synsätt sätter människan i centrum av universum och därmed också högst upp i en hierarki som innebär en fullständig och självklar makt över naturen. Enligt Theodor W. Adorno och Max Horkheimer har människans dominans över naturen en lång historia:

In this the Jewish creation narrative and the religion of Olympia are at one: '...and let them have dominion over the fish in the sea, and over the fowl of the air, and over the cattle, and over all the earth, and over every creeping thing that creepeth upon the face of the earth' [Genesis 1.26]. 'O Zeus, Father Zeus, yours is the dominion of the heavens, and you oversee the work of man...' [Homeric hymn]... Man's likeness to God consists sovereignty over existence, in the countenance of the lord and master, and in command.⁸

I en sekulariserad tid framstår det dock inte särskilt hållbart att legitimera vår rätt att exploatera naturen med argumentet att människan är Guds avbild och det antropocentriska synsättet ifrågasätts också sedan några decennier tillbaka av olika miljörelser.

Litteraturvetenskapen inbegriper numera en relativt ny riktning som kallas ekokritik, där bl.a. den antropocentriska natursynen problematiseras och ifrågasätts. Förhållandet mellan litteraturen och naturen/miljön är vad som undersöks och uppmärksamheten förskjuts från människan till miljön. Det finns en koppling mellan ekokritik och postkolonial teori, då det antropocentriska synsättet som länge legitimerat människans dominans över naturen liknar den imperialistiska, hierarkiska maktstrukturen och därmed utgör vad de båda teorierna ifrågasätter. Begreppet "de Andra" som förekommer inom postkolonial teori används också inom ekokritiken, där man anser att naturen är vad som blivit främmandegjort. Det civilisationskritiska draget som ingår i ekokritiken påminner också en hel del om den feministiska teoribildningen med dess immanenta samhällskritik. Inom vad som kallas ekofeminism anser man att det är samma hierarkiska, patriarkala samhällssystem som

⁷ "Mikael Niemi", <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/mikael-niemi>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-03.

⁸ Theodor W. Adorno och Max Horkheimer, "The Logic of Domination" I: Laurence Coupe (ed.), *The green studies reader*, (London and New York: Routledge 2000), s. 77.

både förtrycker kvinnor och gör sig skyldiga till miljöförstörelsen genom en hänsynslös utarmning av naturresurserna.⁹ Dessa tre teorier har alltså kopplingar till varandra genom likartade synsätt och utgångslägen både på ideologisk och på strukturell nivå.

Mikael Niemis roman *Fallvatten* är, som det står i baksidestexten, något så ovanligt som en svensk katastrofroman där en naturkatastrof utgör handlingens centrum. Detta väckte som sagt var mitt intresse och därför har jag valt denna roman till undersökningsobjekt för min uppsats. Det centrala natur- och miljötemat framstår som en bra grund för en analys av romanen med ekokritiska/ekofeministiska ”glasögon”. Niemis vanligt förekommande samiska/tornedalska motiv är påtagligt också i *Fallvatten* och därför väljer jag även att analysera romanen ur ett postkolonialt perspektiv. Jag har funderat kring naturens roll i denna roman, där den spelar en större roll än den sedvanliga som bakgrund och/eller som metafor för ett inre skeende hos karaktärerna. Det intresserar mig hur författaren använt sig av naturen och miljön i den dramaturgiska utformningen och vad det gör för berättelsen.

1.2 Syfte

Mitt syfte med denna uppsats är att göra en tematisk analys av romanen *Fallvatten* ur ett ekokritiskt, ekofeministiskt och postkolonialt perspektiv. Jag tänker även nämna genren och dess betydelse för romanens utformning och tematik. Mina vägledande frågeställningar till denna analys är: Använder Mikael Niemi ett ekokritiskt, ekofeministiskt och postkolonialt synsätt i romanen? Hur gestaltas detta i sådana fall? Är berättelsen civilisationskritisk och/eller teknikfientlig? Mikael Niemis litteratur är känd för att ha ett ironiskt tonläge. Är *Fallvatten* en ironisk roman och vad ironiserar den i sådana fall över? Vad kännetecknar genren ekothriller och varför kan *Fallvatten* placeras i denna? Och vilken betydelse har denna genre för berättelsens utformning och tematik?

1.3 Disposition

Uppsatsen inleds med avsnitten bakgrund, syfte, disposition, samt metod och material. Sedan följer en teoridel med en sammanfattning av de tre teoretiska perspektiv som utgör grunden i min analys. Därefter följer analysdelen som börjar med en mycket kortfattad beskrivning av romanen *Fallvattens* handling och komposition. I avsnittet ”Ekothriller” följer sedan en kort genomgång av genren och varför *Fallvatten* kan placeras i denna, där också genren problematiseras ur ett ekokritiskt perspektiv. Efter detta kommer analysen av de olika karaktärernas varierande livsproblematik och teman. Fokus ligger på sju av romanens tio karaktärer i fem olika avsnitt där karaktärernas namn utgör rubriker.

⁹ Paul Tenngart, *Litteraturteori*, (Malmö: Gleerups 2008), s. 160.

Därpå omnämns de tre återstående karaktärerna mycket kortfattat under rubriken ”Övriga karaktärer”. Uppsatsen avslutas med en slutdiskussion, som följs av en litteraturlista och två bilagor.

1.4 Metod och material

Genom närläsning ämnar jag göra en tematisk analys av Mikael Niemis bok *Fallvatten*. Då *Fallvatten* är uppsatsens undersökningsobjekt utgör denna roman också min primärlitteratur. Sekundärlitteraturen består av ett urval av facklitteratur med ekokritisk, ekofeministisk och postkolonial inriktning, *Bibeln* i enstaka fall, samt några olika elektroniska källor, i synnerhet *Nationalencyklopedin*, via Umeå universitetsbibliotek. En fullständig redovisning av materialet återfinns i litteraturlistan.

1.5 Teori

I denna uppsats kommer jag att föra ett utredande resonemang där den teoretiska grunden vilar på tre olika litteraturvetenskapliga perspektiv som har nära kopplingar till varandra och därmed kan en kort presentation av dessa vara på sin plats. Denna presentation är en kortfattad översikt över de främsta dragen i varje teori med syfte att skapa en bakgrund till analyserna och gör inga anspråk på att vara heltäckande. Utöver de författare och verk som omnämns i teoriavsnittet kommer jag i analysen att hänvisa till flera andra källor, vilka alla återfinns i fotnoter och i litteraturlistan.

1.5.1 Ekokritik

Ekokritik är en sentida litteraturvetenskaplig teori som vuxit sig både starkare och bredare det senaste decenniet. Den senaste tidens ökade uppmärksamhet kring klimathotet och dess ekologiska faktorer får antas höra ihop med teorins utveckling. I likhet med marxistisk, feministisk och postkolonial teori har ekokritiken ett ideologiskt ursprung och baserar sina grundläggande antaganden på förhållanden som ligger utanför litteraturen.¹⁰ Ekokritiken är en tvärvetenskaplig disciplin som hämtar terminologi och begrepp från naturvetenskaplig och ekologisk forskning och härrör idéhistoriskt framförallt från 1960- och 1970-talens starka miljö rörelse och ekosofin. Andra teoretiska utgångspunkter finns exempelvis också i Adornos och Horkheimers ideologikritik och Heideggers varandefilosofi.¹¹

¹⁰ Tenngart, s. 153.

¹¹ Håkan Sandgren, ”Lyssna till jordens sång. Ekokritiska och ekofeministiska ståndpunkter i den litteraturteoretiska diskussionen” I: *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2002:2. s. 8. (F.ö. första presentationen av ekokritik och ekofeminism på svenska, enl. Tenngart)

Termen ekokritik har visserligen använts sedan 70-talet som beteckning på ett litteraturstudium förankrat i ekologin men etablerades först på 90-talet av den amerikanska forskaren Cheryl Glotfelty, som tillämpade detta begrepp på studier i "nature writing" (naturessän).¹² Hon anses även vara "en av de centrala figurerna vad gäller att systematisera och organisera ekokritisk forskning."¹³ Tillsammans med Harold Fromm gav Glotfelty ut antologin *The Ecocritical Reader* 1996, vilket innebar teorins genombrott. Den amerikanska och ursprungliga ekokritiken intresserade sig i början mest för "nature writing" och framförallt transcendentalisterna Emerson, Thoreau och Fuller. Sedan 1990-talet existerar även en brittisk variant som kallas "green studies". Där den amerikanska ekokritiken främst ägnar sig åt den "vilda" naturen är den engelska ekokritikens huvudsakliga fokus det rurala landskapet, framförallt i den engelska romantiska poesin och mest representerat hos Wordsworth.¹⁴

Definitionen av ekokritik ligger någonstans mellan Sheryll Glotfeltys kortfattade formulering från 1996, som säger att en ekokritiker studerar "relationen mellan litteraturen och den fysiska omgivningen" och Catrin Gersdorf och Sylvia Meyers mera omfattande och utförliga definition från 2006, där de anser att "ekokritiken [är] en metodologi som undersöker olika sätt att ideologiskt, estetiskt och etiskt begreppsliggöra naturen, hur dessa konstruktioner fungerar i litterära och andra kulturella praktiker, samt vilka effekter de har på oss själva och vår kulturella och naturliga omgivning."¹⁵

En grundläggande uppgift inom den ekokritiska forskningen är att undersöka hur naturen gestaltas i litteraturen men även att lyfta fram författarskap, litterära genrer och verk som tidigare varit undervärderade eller osynliggjorda i litteraturhistorien. Att skapa ett större perspektiv på litteratur genom att diskutera dess funktion i den evolutionära utvecklingen har kanske varit ett ännu viktigare bidrag. Men ekokritikernas högsta anspråk är att rädda planeten! De menar att miljökrisen i världen beror på den moderna kulturens destruktiva sätt att tänka kring relationen mellan människa och natur. Därför anses det viktigt att analysera vad som gått fel för att kunna tänka om. Eller som ekokritikern Peter Barry formulerar det: "i skuggan av den ekologiska krisen är marxistiska, feministiska och postkolonialistiska strävanden att jämföra med kampen för bättre arbetsvillkor för besättningen på Titanic."¹⁶

¹² Tenggar, s. 154.

¹³ Sandgren, s. 3.

¹⁴ Catrin Gersdorf, Sylvia Mayer (ed.), *Nature in Literary and Cultural Studies: Transatlantic Conversations on Ecocriticism*, (Amsterdam NLD: Rodopi 2006), s. 9. UB, Ebrary, hämtad 2012-11-26.

¹⁵ Tenggar, s. 154.

¹⁶ Ibid, s.164.

Ekokritik kan ses som en etisk, pragmatisk inriktning som i förlängningen ställer krav på åtminstone pedagogisk aktivism.¹⁷ Man hänvisar till språkets och litteraturens mimetiska förmåga att avbilda verkligheten och förmåga att kommunicera. Detta innebär kritik mot en formalistisk litteraturteori, vilken i grunden ifrågasatt mimesis och menar att vi bara kan känna världen genom språket. Ekokritikerna förnekar inte språkets betydelse men motsätter sig idén om att allt vi kan uppfatta är lingvistiska konstruktioner.¹⁸

Ekokritiken har kritiserats för att inneha en essentialistisk och statisk syn på naturen istället för att diskutera vilka ideologier som grundlagt detta synsätt. Inriktningens inneboende civilisationskritik riskerar även att bli ett uttryck för en ”arkadisk ekologi”,¹⁹ dvs. en nostalgisk önskan att återgå till ett förmodernt stadium. Ett annat problem av mer akademisk karaktär kan också belysas i frågan om var ekokritiken egentligen finns. Är det författaren till det skönlitterära verket som är ekokritiker? Eller är det litteraturvetaren som lyfter fram verket? Eller kanske både och? Slutligen har ekokritiken kritiserats, även från eget håll, för att den saknar egentlig metodologi och än så länge har en bristande teoretisk underbyggnad. Med antologin *Nature in Literature and Cultural Studies* från 2006 artikulerar Catrin Gersdorf och Sylvia Meyers denna problematik i ett försök att föra diskussionen vidare.²⁰

1.5.2 Ekofeminism

Ekofeminism är en kombination av ekokritik och feminism. Denna hybridteori kan härledas till den amerikanska radikalfeministen och teologen Mary Dalys bok *Gyn/Ecology*²¹ från 1978, samt till boken *New Woman, New Earth*, från 1975, i vilken teologen Rosemary Radford Ruethers ansåg att ”...the women’s movement and the ecology (or the environmental) movement are intimately connected. The demands of both require ‘transforming that worldview which underlies domination and replacing it with an alternative value system’.”²² Redan 1974 myntade den franska feministen Françoise d’Eaubonne uttrycket ”ecological feminism”²³ i syfte att uppmärksamma nödvändigheten med en miljöpolitisk revolution ledd av kvinnor. Den engelska författaren och forskaren Gretchen T Legler sammanfattar ekofeministernas grundläggande målsättning med att se teorin som en unik kombination av:

¹⁷ Sandgren, s. 7.

¹⁸ Gersdorf, Mayer, s. 12. UB, Ebrary, hämtad 2012-11-26.

¹⁹ Sandgren, s. 5.

²⁰ Gersdorf, Mayer, s. 12. UB, Ebrary, hämtad 2012-11-26.

²¹ Tenngart, s. 160.

²² Karen J. Warren, *Ecofeminist philosophy – a western perspective on what it is and why it matters*, (Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc. 2000), Introduction xiii.

²³ Ibid, s. 21.

...literary and philosophical perspectives that give literary and cultural critics a special lens through which they can investigate the ways nature is represented in literature and the ways representations of nature are linked with representations of gender, race, class and sexuality.²⁴

Ekofeministerna anser att det hierarkiska, patriarkala samhällssystemet är orsaken till både kvinnoförtrycket och miljöförstörelsen i världen. De menar att männen som haft nästan oinskränkt makt i den moderna västerländska civilisationen också bär ansvaret för skövlingen av jordens naturresurser. Alla ekofeminister är överrens om att det finns viktiga kopplingar mellan dominerandet av kvinnor och dominerandet av naturen.²⁵ I övrigt har de skilda meningar om huruvida dessa kopplingar möjligtvis kan vara befriande eller om de reproducerar skadliga stereotypa föreställningar om kvinnor. Ekofeminism kan ses som en paraplyterm²⁶ vilken innehåller lika många olika riktningar som feminismen och detta anses vara positivt, då enighet och centralisering ses som tänkbart destruktiva maktpositioner.²⁷ Decentralisering och heterogenitet menar man istället förhindrar uppkomsten av exkluderings- och dominansbeteenden.

Den ekologiska revolutionen Françoise d'Eaubonne förespråkade grundades i synen på kvinnors särställning och förhållande till naturen/det naturliga, vilket enligt henne skilde sig från männens. Dels genom den traditionella rollen som underordnad och utnyttjad, precis som naturen och dels genom kvinnans livgivande förmåga. Ett sådant tänkande gränsar till essentialism och leder i förlängningen till särartsfeminism, vilket långt ifrån alla ekofeminister har som utgångsläge.

Filosofen Karen J. Warren har ett filosofiskt/empiriskt perspektiv på ekofeminism och undersöker problemet med kvinnoförtryck i syfte att avslöja samhällets hierarkiska maktstrukturer. Warren anser att kvinnans traditionella roll som dominerad liknar förtrycket av "the other Other", ett uttryck hon myntat och som inbegriper allt från "human Others" (marginaliserade folkgrupper) till "earth Others" (djur, växter t.o.m. hela ekosystem). Detta uttryck påminner om det postkoloniala uttrycket "de Andra" och liksom denna teori anser ekofeminismen att grunden till förtrycket ligger i konstruktionen av dualistiska och normativa motsatsförhållanden. Ursprunget till dessa dikotomier finner den ekofeministiska filosofen Val Plumwood i den klassiska grekiska filosofitraditionen och rationalismen, där "...the human/nature value dualism at the heart of rationalism has spawned other harmful dualisms (e.g., masculine/feminine, reason/emotion, spirit/body)."²⁸ Enligt Plumwood är dessa dikotomier inte bara människocentrerade (antropocentriska), utan även manscentrerade (androcentriska) och hon kritiserar miljöfilosofins traditionellt rationalistiska synsätt för att vara

²⁴ Gretchen T. Legler, "Ecofeminist Literary Criticism" I: Karen J. Warren (ed.), *Ecofeminism – Women, Culture, Nature*, (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press 1997), s. 227.

²⁵ Warren 2000, s. 21.

²⁶ *Ibid*, *introduction*, xiv.

²⁷ Sandgren, s.13.

²⁸ Warren 2000, s. 23.

skadligt för både kvinnorna och naturen. Genom att ifrågasätta, förkasta, eller att se dessa dualistiska principer som företeelser med ett dialektiskt förhållande till varandra menar ekofeministerna att man kan skapa ett mer rättvist och jämlikt samhälle. Ekofeminismen är i denna mening en dekonstruktivistisk litteraturteori.

1.5.3 Postkolonialism

Liksom de två tidigare nämnda teorierna behandlar och diskuterar postkolonial teori kulturella normer och avvikelser. En grundtanke är att den europeiska kolonialismen resulterat i att det västerländska blivit normativt, där i synnerhet den vite heterosexuelle medelklassmannen utgjort en norm, och allt som inte passat in i denna norm har ansetts avvikande. Där ekokritikerna menar att naturen gjorts till avvikelse för att rättfärdiga hänsynslös exploatering, anser ekofeministerna att synen på *både* kvinnan och naturen som icke-man, respektive icke-människa, är vad som utgjort grunden för förtrycket och därför behöver problematiseras. Inom postkolonial teori anser man att etniciteten (den icke-västerländska) är den faktor som ansetts avvikande som och använts i ett avhumaniserande syfte för att legitimera förtryck och övergrepp. Detta synsätt menar man härrör från den imperialistiska eran, då en starkare makt tog sig rätten att dominera och utöka sitt välde genom att kolonisera ett annat territorium för att exploatera dess naturtillgångar och arbetskraft.²⁹ I den historiskt postkoloniala tid vi lever i idag ser vi avkolonisering som en självklarhet och de flesta kolonierna är numera också självständiga. Men imperialismen lever trots detta kvar i en modern form där fokus ligger på ekonomiska och kulturella faktorer, snarare än de tidigare politiska/territoriella och är kopplat till de underutvecklade ländernas beroendeställning till de rika länderna.³⁰

I Edward W. Saida bok *Orientalism*³¹, vilken varit av avgörande betydelse för den postkoloniala teoribildningen, beskriver han hur inte bara ekonomi och politik varit styrmedel, utan även hur kulturen använts i syfte att upprätthålla det koloniala förtrycket. Han beskriver hur den hierarkiska maktstrukturen internaliserats och blivit till en självklarhet, inte bara för förtryckarna, utan även för de förtryckta.³² Orienten blev ”orientaliserat”³³ av västerlänningar menar Said, som anser att detta var en makt- och dominanshandling som utfördes i ett eurocentriskt perspektiv, där stereotypa och fördomsfulla föreställningar om de koloniserade formade en syn på dessa som framhävde deras ”annorlundahet”. I *Orientalism* skriver Said även om hur dikotomierna Väst/Öst, Orienten/Occidenten och begreppet ”de Andra” är skapade konstruktioner, vilka möjliggjort och

²⁹ ”Kolonialism”, <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/kolonialism>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-04.

³⁰ ”Imperialism”, <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/imperialism>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-11-16.

³¹ Edward W. Said, *Orientalism*, (Stockholm: Ordfront 1997)

³² Tenngart, s. 135.

³³ Said, s. 69ff.

legitimerat kolonialismens övergrepp och förtryck. I *Kultur och imperialism*³⁴ visar han att imperialismen fortfarande existerar men numera i den nya moderna formen. En annan betydelsefull postkolonial teoretiker är Homi K. Bhabha som använder sig av begreppen koloniserande subjekt/koloniserade subjekt för att visa att relationen faktiskt rör två subjekt och inte handlar om subjekt/objekt som tidigare ansetts i den koloniala diskursen.³⁵

Psykologen Franz Fanon har i sin bok *Svart hud, vita masker* formulerat en inflytelserik beskrivning av det koloniserade subjektets psykologiska villkor. Han beskriver hur de svarta koloniserade människorna som objektifierats av de vita koloniserarna också objektifieras inför sig själva. Även om Fanon beskriver det franska Karibien, vilket är hans egen hemmiljö, kan perspektivet vidgas till att gälla för alla koloniserade folk överallt:

Alla koloniserade folk – alla människor i vars själar man skapat ett mindervärdeskomplex genom att föröda och begrava deras lokala kultur – står ansikte mot ansikte med den kulturbringande nationens språk, det vill säga inför metropolens kultur. Den koloniserade höjer sig över sin djungelnivå i samma utsträckning som han tar till sig moderlandets kulturella värderingar. Ju mer han svär sig fri från sin svarthet, från sin djungel, desto vitare blir han.³⁶

Att ikläda sig en ”vit mask” blir en slags överlevnadsstrategi som går ut på att anpassa sig till den nya kulturen och dess normer. Homi K. Bhabha använder termen ”mimicry” om samma handling men ser det i stället som en möjlighet att skaffa sig makt. När den koloniserade tar på sig den ”vita masken” och härmar den koloniserande blir den senare osäker när den som anses vara annorlunda visar sig vara ganska lik honom själv. Bhabha menar att orientalismen heller aldrig riktigt lyckats därför att den å ena sidan utgår ifrån något mystiskt och obegripligt samtidigt som det anser sig ha full kontroll över det. Denna ambivalenta position kan användas av den koloniserade för att skaffa sig makt, menar Bhabha. En annan viktig del i den postkoloniala teorin behandlar fenomenet diaspora³⁷, vilket betyder utspridning och som länge främst förknippats med det judiska folkets utspridning i världen. Begreppet kan dock appliceras på alla folkslag som bor i ett land men som upplever sig stå ett annat land (ursprungslandet) lika nära eller t.o.m. närmare.

2 Analys

2.1 Mycket kort sammanfattning av *Fallvattens* handling och komposition

Handlingen i romanen *Fallvatten* utspelar sig under en enda dag då höstens ihärdiga regnande får en kraftverksdamm i Luleälven att brista. Älven svämmar över och en tsunami bildas, vilken växer sig allt högre för varje damm den raserar på väg mot utloppet i Bottenviken. Läsaren får följa tio olika

³⁴ Edward W. Said, *Kultur och imperialism*, (Stockholm: Ordfront 1995).

³⁵ Tenngart, s. 138.

³⁶ Franz Fanon, *Svart hud, vita masker*, (Göteborg: Daidalos 1997), s. 34.

³⁷ ”Diaspora”, <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/diaspora>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-06.

karaktärers möte med denna naturkatastrof. *Fallvatten* är en mångstämmig, eller polyfon roman³⁸ med flera olika protagonister. Berättelsen är episodiskt uppbyggd där översvämningen utgör en ramhandling som omsluter de olika episodernas förlopp. Berättarperspektivet är skiftande och synvinkeln förflyttas mellan de olika protagonister som är fokalisator i de olika episoderna. Romanen i stort berättas av en yttre, allvetande berättarröst.

2.2 Ekothriller

Som jag ser det hör *Fallvatten* hemma i genren ekothriller, då naturen är en förutsättning för denna berättelse som också präglas av en intensiv och stegrande spänning. Jag tänker mig att Mikael Niemi valt denna genres dramaturgiska grepp och möjligheter för att skapa en rapsodisk och polyfon roman. Genom denna utformning får läsaren möjlighet att möta dramatiken i naturkatastrofen via flera olika karaktärers synvinkel och därigenom också få en inblick i deras problematik och livsteman. Thrillerformen, tillsammans med miljön är med andra ord en förutsättning för just denna berättelse. Miljöperspektivet verkar enligt författaren och litteraturvetaren Richard Kerridge passa thriller-genren särskilt bra:

The thriller allows its audiences to be voyeuristic spectators of calamity. In disaster-movies, for example, environmental dangers cease to be elusive. Catastrophes strike individuals with dramatic suddenness, usually because glaring signs have been ignored. Such violent events produce rapid action rather than subtle reflection and development of character.³⁹

Thrillern är en genre inom kriminallitteratur och kriminalfilm som dramaturgiskt gränsar till flera andra genrer, t.ex. skräck-, action- och mysteriegenren.⁴⁰ Rötterna finns i det sena 1700-talets populära underhållningsgenre melodramen som innehåller stegrad spänning, kamp på liv och död, vilda jakter, överraskande och känsloladdade episoder, komiska inslag och de godas seger mot de onda.⁴¹ De flesta av dessa inslag går också att finna i romanen *Fallvatten*, där miljökatastrofen dessutom gestaltas med antropomorfiska drag. Översvämningen liknas vid ett rovdjur, eller ett slags väsen: ”En drake, [...] En hydra. Någoting som inte finns. [...] Den syntes rulla fram. Höja sig som en käft, ett mörker. Stiga över landskapet och sedan slå ner, sluka, krossa.”⁴² Genom denna gestaltning går det även att se översvämningen som en av romanens många karaktärer och i rollen som den huvudsakliga antagonisten.

³⁸ Kenneth Åström (red.), *Termllexikon i litteraturvetenskap*, (Lund: Studentlitteratur 2008), s. 94.

³⁹ Richard Kerridge, ”Ecothrillers: Environmental Cliffhangers” I: Laurence Coupe (ed.), *The Green Studies Reader – From Romanticism to Ecocriticism*, (London & New York: Routledge 2000), s. 244.

⁴⁰ ”Thriller”, <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/thriller>, Nationalencyklopedin, hämtad 2012-12-12.

⁴¹ Anne Heith, ”Gömnda. En sann historia – romantik, spänning, melodram och populärorientalism” I: *Svenskläraren*, nr. 4, 2006, s. 23.

⁴² Niemi, s. 59.

Miljökatastrofer som beror på teknologisk/vetenskaplig övertro har länge varit ett vanligt inslag inom skräckfiktionen och många av Hollywoods ekothrillers, t.ex. *Jurassic Park* (1993) och *Waterworld* (1995) beskriver den ekologiska katastrofen som ett resultat av ”kapitalistisk hybris”, men också som en möjlighet till hjältemod och en återfödelse av ett nytt paradisiskt Eden.⁴³ Detta tema återfinns även i *Fallvatten*, framförallt i berättelsen om Laban och Lena.

Många katastrofberättelser, däribland *Fallvatten*, påminner om de kristna narrativen med prövningar och frälsning, där protagonisternas inneboende kvaliteter frigörs, vilket de inte skulle upptäckt utan katastrofen. Detta kan upplevas stärkande menar Richard Kerridge, som dock ser ett av ekothrillerns många problem i just denna våldsamma, dramatiska uppställning mellan några få karaktärer. Miljöproblematiken som varit katastrofens orsak tenderar att glömmas bort i slutet, då lättningen hos de överlevande är vad som i stället hamnar i fokus. Ett annat problem ser han i ekothrillerns ambivalenta förhållande till miljökatastrofer, vilket påminner om deckargenrens problematiska förhållande till våld, där våldet är en nödvändig förutsättning men riskerar att skapa en lustfylld fascination över vad som egentligen ska bekämpas.

Många miljöentusiaster anklagas för att hysa apokalyptiska fantasier och önska sig katastrofer. Det kanske snarare handlar om en apokalyps som hindras på randen av katastrofen, menar Kerridge, till varning för det kapitalistiska systemet och som en signal för samhället att ändra kurs. Dock ser han en viktig uppgift i att analysera miljöentusiasternas eventuella lustfyllda förhållande till apokalyptiska fantasier. Richard Kerridge ser också en risk i att miljöfrågor exploateras inom ekothrillern, utan att lojaliteten offras till den industriella kapitalismen. Därmed uteblir uppmaningen att tänka om, vilket är ett av ekokritikens grundläggande syften. Ekothrillern kan till och med skada miljömedvetandet, menar Kerridge, då genren kräver en våldsam ”quick-fix” utförd av enskilda hjältnar, vilket skapar en orealistisk känsla av att allt ordnar sig. Miljöarbete innebär i realiteten långsiktiga satsningar av många inblandade, med resultat som visar sig långt fram i tiden och utan någon som helst garanti för att allt ordnar sig.

2.3 Adolf Pavval

Romanen *Fallvatten* inleds med att Adolf Pavval njuter av att köra genom den norrbottniska vildmarken i sin bil som är en:

... specialutrustad Saab 9000 Limousine med tonade fönsterrutor. Förarsätet var en dröm, en skålad sportstol som kändes formgjuten för hans kropp och samtidigt utstrålade klassisk elegans med sitt blankade svarta kalvläder. Hans händer slöts om ratten och förenades med den, människa och maskin växte ihop organiskt,...⁴⁴

⁴³ Kerridge I: Coupe, s. 245.

⁴⁴ Niemi, s. 7.

Bilen är Adolfs arbetsredskap och att sätta sig i en bil är för honom som att klä på sig, där en bil runt kroppen blir till ett skydd mot omvärlden, så man slipper känna sig naken. Han anser att bilens kaross blir som "...en del av ens ansikte."⁴⁵ Adolf Pavval är 44 år, har ingen fru, inga barn och inget egentligt hem. Det enda han har förutom goda kunskaper i renskötsel, en bror och en alkoholiserad pappa, är bilen som han nu kör genom sitt barndomslandskap. Adolf betraktar det vidsträckta skogslandskapet: "Höga granar med hängande lavar, fuktig mossa, stenskallar. Vid sidan låg Stuur Lulejaure, Stora Lulevatten som svenskarna döpt den till, ett vatten som fortsatte ringlande ner genom Norrbottens vidsträckta län ut i Bottenvikens bräckta fjärdar."⁴⁶ Den gångna natten spenderade han i sin *goathe*⁴⁷ vid Kirjaluohta, för att skölja ur Londons brus. "Att ta sig till fjälls, det var att tvätta själen"⁴⁸, menade Adolf, som egentligen är same men som arbetar i storstaden där pengarna finns. Planen är dock att dra sig tillbaka om några år när han tjänat ihop tillräckligt. Då kan han börja leva.

Romanen inleds med en lovsång till naturen såväl som till teknologin och en stark identifikation mellan en man och hans bil formuleras. Att Adolf använder de samiska namnen och uttrycken i berättelsen, samtidigt som han antyder ett avståndstagande från "svenskarna" indikerar att han identifierar sig som same och inte som svensk. Den samiska identiteten präglas inte främst av nationell tillhörighet då samernas traditionella bosättningsområde Sápmi är gränsöverskridande och sträcker sig över hela Nordkalotten och inbegriper Finland, Norge, Sverige, samt Kolahalvön.⁴⁹ Den norske antropologen Fredrik Barth har analyserat betydelsen av gränsdragningar för skapandet av etnisk identitet och betonar "...särskilt den roll inkludering och exkludering har för skapandet och upprätthållandet av etniska identiteter som distinkta kategorier..."⁵⁰

Sverige är en kaffedrickande nation med fikapausen som omhuldad ritual och i *Fallvatten* verkar kaffet vara betydelsefullt för flera karaktärer. Kaffet skulle kunna tolkas symboliskt som något som avslöjar personlig och kulturell identitet. Adolfs kaffe "fyllde honom som olja, gick rakt in i hans motorblock."⁵¹ Kaffet fungerar för honom som olja i en motor och färskt, svart kokkaffe ska det vara, allra helst kokt över en öppen eld på fjället och definitivt inte som det "...bryggda blask som han brukade köpa i pappmuggar i city och suga i sig genom plastlockets lilla urfasning. Det var inte

⁴⁵ Niemi, s. 53.

⁴⁶ Ibid, s. 8.

⁴⁷ Goahte betyder kåta på Lulesamiska, www.Glosor.eu, fliken "ordbok". Hämtad 2012-12-13.

⁴⁸ Niemi, s. 7.

⁴⁹ "Sápmi", <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/sapmi>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-15.

⁵⁰ Anne Heith, "Särskiljandets logik i en kolonial och en antikolonial diskurs" I: *Edda. Nordisk tidskrift för litteraturvetenskap*, nr. 4, 2010, s. 336.

⁵¹ Niemi, s. 8.

värdigt...⁵² Adolfs identitet som bilentusiast och naturmänniska/same befasts och hans värderingar avslöjas genom det symboliska värde kaffet ges i berättelsen.

Adolf Pavval har levt storstadsliv sedan tonåren. Då brodern lade beslag på familjens renmärke fick han nog och lämnade samebyn, vilket han dock med tiden har försonats med. Att lämna sin kulturella kontext kan innebära en kulturkrock och skapa en känsla av att inte riktigt höra hemma någonstans. I artikeln ”Kulturell identitet och diaspora”⁵³ problematiserar sociologen och kulturteoretikern Stuart Hall begreppet kulturell identitet. Han menar att identitet inte bör ses som ”...ett redan fullbordat faktum, åt vilket de nya kulturella praktikerna sedan ger uttryck...”⁵⁴ Identiteten bör, enligt honom, istället betraktas som en process, vilken är i ständig förändring och som konstitueras i det kulturella sammanhanget.

Som utflyttad same kan man se Pavval som en representant för en diaspora och som sådan bärare av de specifika erfarenheter av förskingring och fragmentering som Stuart Hall menar att diasporans folk drabbas av.⁵⁵ Hall bygger sitt resonemang på Franz Fanons tankegångar i boken *Svart hud, vita masker*, där Fanon beskriver hur koloniserade folk anpassar sig till den dominerande maktens språk och kultur och ”tar på sig vita masker” för att undvika skam och uppnå acceptans. I *Fallvatten* är visserligen Adolf same och har lämnat samebyn för storstaden men det är svårt att veta om han lidit av någon grundläggande skamkänsla och identitetsförlust. Pavval har lämnat vad som med kolonialismens logik räknas som periferi och har flyttat till maktens centrum i storstaden. Kolonialismens logik präglas, enligt urfolksforskaren Linda Tuhiwai Smith, av ”...en polarisering av det som har status av centrum och det som ses som dess utsida. Av betydelse är även olika slag av gränsdragningar som skapar och upprätthåller skillnader mellan centrum och periferi.”⁵⁶ En kolonisering behöver inte ske i bokstavig bemärkelse, menar Tuhiwai Smith, utan kan ske genom en ”...kolonisering av människors medvetande, tankar och känslor och den kulturella marginalisering som följer av det.”⁵⁷ Adolf Pavvals värderingar framstår som samiska och han verkar längta tillbaka till fridfullheten i vildmarken. Hans framtida planer på att lämna storstaden uttrycker en omkastning av kolonialismens logik och antyder en antikolonial, recentrerande rörelse.

⁵² Niemi, s. 8.

⁵³ Stuart Hall, ”Kulturell identitet och diaspora” I: Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz, Håkan Thörn (red.), *Globaliseringens kulturer, Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*, (Nora: Nya Doxa 2011), s. 233.

⁵⁴ Ibid, s. 231.

⁵⁵ Ibid, s. 233.

⁵⁶ Heith, 2010, s. 337.

⁵⁷ Ibid.

När översvämningens våldsamma kraft sköljer över Adolf och bilen tumlar runt rycker han ”...som ett foster i sexpunktsbältet.”⁵⁸ och överlever tack vare den säkerhetsutrustade bilen. Men vad som först räddat honom blir snart en dödsfälla när centrallåsen slutar fungera i brist på strömförsörjning och vattnet börjar fylla kupén. Här beskrivs en uppenbar brist hos tekniken gentemot naturen. Att hamna i en bil på älvens botten för även tankarna till ett ”nedstigande i dödsriket” och genom fostermetaforen iscensätts också bilden av en symbolisk återfödelse. När Adolf Pavval förbereder sig för döden kommer han i kontakt med sitt ursprung. Trots att han lämnat samelivet för länge sedan håller han renen, näst efter Saaben högst och i denna förtvivlade stund kommer renarna tillbaka till honom:

Vaggande hornkronor, renkalvens sökande efter spenen, grymtningarna, vindnosen lyft mot västanbrisen. Adolf Pavval pluggade Ipodens snäckor i öronen och klickade fram Simon Issát Marainens *Buoremus*. Han lät den starka jojken strömma fram på Luleälvens botten och fylla honom.⁵⁹

Den moderna teknologin och Ipoden fungerar bokstavligen både som ett ljus i mörkret och som en länk till Adolfs ursprung via jojken. Bilen liknas också vid en puppa, vilken Adolf svävar omkring i och han undviker syrebrist genom att andas i ett rör från en handdammsugare som når ovanför vattenytan. Adolfs situation i den vattenfyllda bilen påminner om ett foster i en livmoder och han beskrivs också som ”ytterligt värnlös.”⁶⁰ När det rör som håller honom vid liv skildras som en navelsträng blir återfödelse temat nästan övertydligt och i slutet av romanen, då vattnet börjar sjunka undan och bilen stiger upp ur djupet framställs följande scenario:

Genom sidofönstret ålade en storvuxen sländlarv, en drypande varelse som mödosamt kämpade sig ur sitt skal och med ett plask föll till marken. Här fanns luft. Sval frisk höstluft. Adolf Pavval skakade armarna för att fylla dem med blod. Försökte torka dem som vingar. Som om han snart ämnade flyga.⁶¹

I mörkret på älvens botten, då han bereder sig för sin egen död, genomgår Adolf en metamorfos via ett foster-, eller ett puppliknande stadium och stiger slutligen upp i ljuset beredd att ”flyga”. Han verkar ha funnit sig själv och denna process framställs som en syntes mellan människa/natur/teknologi, genom foster/puppa metaforerna.

2.4 Vincent och Henny Laurin

Helikopterpiloten Vincent Laurin, utbildad i Florida och ägare av företaget Helitours, befinner sig denna dag på kontoret strax norr om Porjus där han förbereder sin sista färd. Vincent ska ta livet av sig, han tänker låta helikoptern krascha mot Pårtemassivet i Sarek. Den platsen betyder mycket för honom. ”Det var det lämpligaste slutet han kunde komma på. Det finaste. Störta som en kungsörn

⁵⁸ Niemi, s. 97.

⁵⁹ Ibid, s. 101.

⁶⁰ Ibid, s. 187.

⁶¹ Ibid, s. 275.

från skyarna, en Ikaros.”⁶² Anledningen till Vincents förtvivlan är skilsmässan från hustrun Henny som träffat en annan man. Då Vincent inte har råd att lösa ut Henny måste han sälja allt, inklusive firman och att förlora firman är för honom som att förlora livet. Dessutom plågas Vincent av sömnlöshet:

Sov man inte blev man utan skiljetecken i livet. Dagen bara fortsatte, en oändligt lång mening som aldrig avbröts. En strömmande älv som bara rann och rann, som aldrig gick att stoppa. Om han bara kunnat bygga en damm inom sig. Kunnat stänga dammluckorna inför natten. Så det blivit tyst.⁶³

Sömnlöshetens ständiga dag liknas vid älvens lika oupphörliga flöde och genom Vincents önskan om symboliska dammluckor för att få nattro skapas här en positiv association till dammar.

För Henny Laurin är trädgården viktig, i synnerhet hennes älskade pioner. Det är svårt att odla pioner i trakterna kring polcirkeln, men Henny har ansträngt sig för att finna härdiga sorter och:

Hon hade gett dem år av sitt liv. De växte ju så förtvivlat långsamt. Ibland tog det flera säsonger innan de började blomma, men sedan blev de bara större och frodigare. Trädgårdens drottningar, utan tvekan. Pioner slog till och med rosor. En nyutslagen skärt skummande pion med sin doft av nyhängd tvätt och honung djupt i det silkestunna myllret av kronblad medan gårdsmyrorna sög fast sig på de ännu outslagna knopparna. Hon älskade dem som barn.⁶⁴

Dagen då katastrofen inträffar är Henny på väg hem till Vincent för att hämta sina pioner. Hon anser honom inte värdig dem och förstår inte hur hon en gång i tiden kunde fastna för denne man, som hon nu ser som en ”köttätande blomma med klibbiga trådar”⁶⁵. Henny får en chock när hon möter de tomma rabatterna. Det är ”[e]tt gravfält. Ödeläggelse. Han hade dödat dem alla. [...] Varenda pion var borta. Uppgrävd, deporterad, avrättad.”⁶⁶ Pionerna betyder mycket för Henny och hon älskar dem som barn. Vincents hämnd smärftar henne därför djupt.

Hennys trädgårdsodling skulle kunna tolkas som en gestaltning av den kultiverade naturen, vilken kontrasteras mot den ”vilda” naturen i romanen. Sedan Vincent blev ensam har han låtit trädgården förfalla och Henny tänker att ”[n]ästa år skulle han få en vildäng där. Våtarv och maskrosor. Mjölkört och kråkvicker med sina djupa outrotliga rötter. Vincent hade låtit invasionen komma utan att röra ett finger.”⁶⁷ Distinktionen mellan den kultiverade och den ”vilda” naturen förstärks genom Vincents och Hennys konflikt och det ”vilda” framställs som hotfullt med orden ”invasion”, ”deporterade” och ”avrättade”, samtidigt som de odlade pionerna liknas vid värnlösa barn. Den ”vilda” naturen framstår därigenom som ett hot mot den ”bräckliga” kulturen/civilisationen.

Kontrasten mellan den kultiverade och den ”vilda” naturen bygger på det västerländska filosofiska begreppet dualism, menar ekofeministen och filosofen Val Plumwood. Dualism innebär

⁶² Niemi, s. 10.

⁶³ Ibid, s. 11f.

⁶⁴ Ibid, s. 18f.

⁶⁵ Ibid, s. 18.

⁶⁶ Ibid, s. 20.

⁶⁷ Ibid, s. 19.

inte bara ett motsatspar, utan även en värdering där det första begreppet i motsatsparet står för något ”högre” medan det andra ses som ”lägre”. Några exempel på denna dualism är enligt Plumwood: ”culture/nature, reason/nature, male/female, mind/body, master/slave.”⁶⁸ Den amerikanske poeten Frederick Turner som även forskar inom media, teknologi och amerikansk kulturhistoria, ser trädgårdsodling som en syntes, vilken kan överbrygga motsatsförhållandet mellan natur och kultur. I artikeln ”Cultivating the American Garden”⁶⁹ skriver han om hur européernas långa tradition av kultivering, inte bara av trädgården utan även av musik, konst etc. möjliggjort en bättre hantering av distinktionen mellan natur/kultur än vad amerikanerna traditionellt gjort. Kultur innebär även teknologi menar Turner: ”The creation and use of other technologies, even those of steel and glass and oil and electricity, need be no different. It is all gardening, if we see it right. If we distrust our technology, we distrust our own nature, and nature itself.”⁷⁰ Turner dekonstruerar därmed dikotomin natur och kultur/teknologi och menar att det inte egentligen existerar någon motsättning mellan dessa begrepp.

I *Fallvatten* är Henny ursinnig när hon finner Vincent i hans helikopter. Plötsligt kommer tsunamin och hon hinner precis hoppa in i helikoptern som ”...lyckades höja sig, fly från den vältrande tyngden, den slickande rovdjurskäften. Upp i regnet.”⁷¹ Översvämningen beskrivs genomgående i romanen antropomorfiskt, eller som ett slags våldsamt, vilt och okontrollerbart odjur. Detta skulle kunna tolkas som en personifikation av katastrofen eller som en allegori över människans fragilitet i förhållande till naturen. Räddningen via helikoptern iscensätter också en uppstigande rörelse i berättelsen, vilket kan ses som en kontrast mot det nedstigande Adolf Pavval gör i sin bil. Helikoptern betyder mycket för Vincent och han ser den som ett kvinnoväsen:

En livmoder, tänkte han. En liten rund blåsa med en navelsträng som piskade himlen tills där blev ett hål, en sugande öppning som man föddes igenom. Helikoptrar var kvinnoväsen. Flygplan var män, snabba spermier som slungades över himlen, men i en helikopter kunde man sakta stiga och stanna i Guds öga.⁷²

Återfödelse temat aktualiseras igen och intressant nog sker denna återfödelse både för Adolf Pavval och för Vincent med hjälp av ett fordon. Teknologin ges därmed en positiv laddning och framställs inte sällan i berättelsen som något outhärligt.

Under färden överväger Vincent att krascha helikoptern och döda både Henny och sig själv men höjer sig över sin smärta och kör henne i stället till strandvillan i Vuollerim, där hon bor tillsammans med Einar. Från helikoptern syns Harsprångets kraftstation där ”[s]jälva dammen låg som ett lås över

⁶⁸ ”Part III, Nature/Culture/Gender, Introduction” I: Coupe 2000, s. 119.

⁶⁹ Frederick Turner, ”Cultivating the American garden” I: Cheryl Glotfelty & Harold Fromm (ed.), *The Ecocriticism Reader*, (Georgia: The university of Georgia Press 1996)

⁷⁰ Ibid, s. 50.

⁷¹ Niemi, s. 38.

⁷² Ibid, s. 156.

älvfåran, en imponerande försvarsmur av grå betong.”⁷³ Men översvämningen, likt ett framvältrande bergmassiv av tusentals kubikmeter vatten som ”...inget mänskligt kunde stoppa...”⁷⁴ gör att dammvallen ger vika och betongen ”vittra[r] som ett torrt kex”⁷⁵ Dammen framställs här som en trygghetssymbol, men visar sig inte vara mycket till försvar mot naturens krafter när den ger vika och förvandlas till ett jättelikt vattenfall på bara några sekunder.

Framme vid huset dröjer Henny och Vincent tänker: ”För fan, Henny, släpp taget om prylarna. Du ville ta allt av mig med din förbannade advokat och nu tar älven tillbaka. Men stanna inte längre för då dör du.”⁷⁶ Vincent anser att älven ”tar tillbaka” vad Henny så girigt suktat efter och att denna girighet nu riskerar att bli hennes död. Men Henny vill inte ha några saker, hon vill bara ha Einar. När vågen kommer blir Vincent tvungen att lämna henne och den stupfulle Einar och han hinner precis undan med helikoptern. Från helikoptern ser han villan sjunka ner i strömvirvlarna där ”...skelettet knäcktes, själva stommen gav vika, huset sjönk ner på knä, tycktes buga sig men det gavs ingen nåd, hela jämvikten var rubbad och nu neg hela huset, nu sjönk det omkull på skuldran och trasades sönder. Vincent följde orörlig husets dödskamp.”⁷⁷ Einars hus personifieras vid översvämningen och gestaltningen av förloppet liknar en avrättning vilket förstärker känslan av att älven ”hämnas”. I krisens stund framstår dock överlevnad, kärlek och medmänsklighet vara viktigast i berättelsen och paradoxalt nog drivs den suicidale Vincent av en stark överlevnadsinstinkt.

2.5 Lovisa Laurin

Innan katastrofen i *Fallvatten* inträffar, sitter Lovisa Laurin hemma i sin bostad och pluggar till en tenta. Hon kommer att tänka på doften när man öppnar en ryggsäck, med ”den där komplexa aromen av sot, läder, gran, kött som torkat i vårsolen.”⁷⁸ Vid tanken på ”...doften från den uppsnörda kaffepåsen, vidderna som öppnades”⁷⁹ blir Lovisa kaffesugen och kokar sig en kanna kaffe. Även här kan kaffet tolkas som en identitetsindikator. Lovisa har samiskt ursprung och kaffet som associeras med härliga naturupplevelser bidrar till en positiv värdering av naturen och låter ana identiteten av en naturmänniska.

När Lovisas pappa Vincent, som hon vet mår dåligt efter skilsmässan ringer och berättar att han är glad över att ha fått just henne, blir hon orolig och beslutar sig för att åka till honom. På vägen dit överraskas hon av översvämningen och räddar sig upp på ett stugtak. Tack vare stugans övernitiske

⁷³ Niemi, s. 81.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid, s. 155.

⁷⁷ Ibid, s. 194.

⁷⁸ Ibid, s. 16.

⁷⁹ Ibid.

konstruktör står den emot vattnets krafter och flyter iväg som en båt, likt ”Noaks ark, tänkte Lovisa Laurin. Hon mindes bilderna från söndagsskolan, hur arken brukade ritas som ett flytande hus med giraffhalsar utstickande genom fönstergluggarna där den guppade runt på syndafloden.”⁸⁰ Översvämningen beskrivs i romanen emellanåt som en syndafloed och i Bibelns Matteusevangelium står det att läsa om hur Jesus förutspår tidens ände och sin egen tillkommelse: ”och den som är på taket må icke stiga ned för att hämta vad som finnes i hans hus, och den som är ute på marken må icke vända tillbaka för att hämta sin mantel. Och ve dem som äro havande eller giva di på den tiden!”⁸¹ I *Fallvatten* sitter Lovisa bokstavligen på ett hustak och hon är också gravid. Kanske kan man se henne och barnet som en av de ”hotade arter” som skulle kunna räddas med hjälp av en ark? Eller kanske bibelreferenserna hellre bör tolkas som en parodi över kristendomen? Kanske som kritik mot de svenska myndigheternas tvångskristnande som skedde efter reformationen på 1500 – 1600-talen, då samernas ursprungliga religion förbjöds och bruket av trolltrumma belades med dödsstraff.⁸²

Lovisa lyckas mödosamt ta sig in i stugan för att söka mat och skydd. Väggarna är täckta av dekorativa bruksföremål och hon föreställer sig ägarna som andra generationens klassresenärer, kanske även med sameursprung. ”Deras föräldrar hade förmodligen varit de första i släktens historia som tagit studenten, som fått råd att fylla hemmet med böcker och köpemöbler.”⁸³ Själva fortsatte de med gott självförtroende vidare till universitetet, och slapp lida av föräldrarnas dåliga självförtroende.

I stället kom där något annat, en känsla av skuld. En sorg så lätt som askan från en lägereld. Där fanns ett gammalt liv som man valt bort. Det låg inom räckhåll, sträckte man bara ut handen kunde den greppa klyvyxan eller kasttömmen, så nära väntade det. Skogen och fjället alldeles vid huden. Man ville ha tillbaka den känslan några veckor varje år, omges av den. Elda med ved och känna händerna lukta färskrensad fisk när man lade sig på kvällen.⁸⁴

Lovisa är same men identifierar sig främst som svensk. Hon studerar ekonomi och förefaller assimilerad, samt präglad av imitation (Fanons ”vita masker”) och verkar ha undertryckt den samiska identiteten. Lovisa väntar nu barn med Ole Henrik som är renskötande same. Första gången de träffades var under en samedans på Jokkmokks marknad, dit Lovisa gick med en väninna ”...i jeans och blus, precis som en vanlig svensk.”⁸⁵ Efter konfirmationen hade hennes egen lulesamiska gábdde⁸⁶ blivit urvuxen och hon hade inte brytt sig om att skaffa någon ny. Väninnan hade fått låna

⁸⁰ Niemi, s. 85.

⁸¹ ”Evangelium enligt Matteus”, *Bibeln*, Matt. 24:17 -19.

⁸² ”Samer”, fliken religion, <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/samer>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-27.

⁸³ Niemi, s. 113.

⁸⁴ *Ibid*, s. 114

⁸⁵ *Ibid*, s. 158.

⁸⁶ Gábdde betyder kolt på lulesamiska, www.Glosor.eu, hämtad 2012-12-27.

en gåbde men det tyckte Lovisa var fel, det var ju som att låna någon annans hud. Väninnan blev uppjuden hela tiden, men inte Lovisa, vilket inte förvånade henne, då ingen kunde se vem hon var. Samedräkten förefaller betydelsefull för identifikation i sociala sammanhang och Lovisa visar tecken på att lida av den identitetsförlust som maskering och imitation brukar ge upphov till: ”På samiska hette hon Inga Lovisa, men som svensk hade hon slutat använda det första namnet. Nu kände hon sig grå och platt som papper. En framsida som man kunde skriva på, medan baksidan låg gömd mot bordet.”⁸⁷

Homi K. Bhabha har tillfört värdefulla insikter om de koloniserade subjektens ambivalenta identiteter, vilka han menar alltid är instabila, ångestladdade och i likhet med Stuart Hall ser som ständigt föränderliga. Enligt Bhabha är de koloniserade och de koloniserande ömsesidigt beroende av, och påverkar varandra, vilket också fungerar som en subversiv kraft mot den rådande hegemonin. Bhabha anser att subjektet skapas i en hybridiseringsprocess och enligt John Mc Leod, professor i postkolonial och diaspora litteratur, har begreppet hybriditet visat sig vara viktigt för diasporans folk och många andra: ”as a way of thinking beyond exclusionary, fixed, binary notions of identity based on ideas of rootedness and cultural, racial and national purity.”⁸⁸ I boken *Kolonialism/Postkolonialism* skriver litteraturprofessorn Ania Loomba att ”...trots betoningen av begrepp som hybriditet och liminalitet, bidrar Bhabha till att generalisera och universalisera det koloniala mötet. Det splittrade, ambivalenta och hybrida koloniala subjektet framstår som märkligt universellt och homogent...”⁸⁹ Hybriditeten framstår därigenom som ett slags inre tillstånd där aspekter som klass, kön och lokalitet är undantagna. Loomba hänvisar i stället till Ella Shohat, professor i kulturella studier, som menar att hybriditet och imitation är heterogena företeelser som tar sig olika uttryck beroende på de koloniserade subjektens varierande upplevelser och erfarenheter av koloniseringen.⁹⁰ I *Fallvatten* framställs den samiska identiteten som heterogen, vilket bl.a. gestaltas i dansens alla same klädda i olika dräkter från hela Sápmi. När de kom in ”...var det som att se blommor slå ut.”⁹¹

När Lovisa möter Ole Henrik ser han direkt, trots Lovisas ”försvenskning”, att hon är same och de inleder en relation. Berättelsen om parets möte gestaltar en antikolonial rörelse där Lovisas tidigare fjärmande från den samiska kulturen skapat en identitetsförlust som leder henne tillbaka till sitt ursprung, vilket manifesteras i ett förhållande och familjebildande med en man som är renskötande same.

⁸⁷ Niemi, s. 158f.

⁸⁸ John Mc Leod, ”Diaspora identities”, *Beginning Postcolonialism*, (Manchester and New York: Manchester University press 2000), s. 219.

⁸⁹ Ania Loomba, ”Hybriditet”, *Kolonialism/Postkolonialism – en introduktion till ett forskningsfält*, (Stockholm: TankeKraft Förlag 2005), s. 179.

⁹⁰ Ibid, s. 180.

⁹¹ Niemi, s. 158.

2.6 Barney Lundmark

Barney Lundmark arbetar på Vattenfalls anläggning vid Sourvadammen och denna dag börjar han jobbet som vanligt med att brygga en kanna kaffe att ta med sig ut i servicebilen. ”Myten att kaffe måste vara färskt hade han övergett redan som gymnasist under sitt första heljobb på ett café.”⁹² Där serverades gårdagens kaffe i fina koppar utan att kunderna märkte något och ironiskt nog intog stamkunderna sitt frukostkaffe på caféet för att de tyckte det var särskilt gott just där. I *Fallvatten* förefaller kaffe symbolisera personlig och kulturell identitet för flera av karaktärerna. Barney brygger sitt kaffe och håller det i pumpstermos så det räcker hela dagen. För honom är det viktigast att ha kaffet redo att dricka när som helst och att kunna bjuda på vid behov. Vid kaffebyggaren funderar han:

Flickorna borde väl snart komma och fika. Vad hette de nu igen, Carina och Carolina, eller var det Carola och Catrin? Men de höll sig för sig själva. Så typiskt, nu när han äntligen fick damsällskap härute var de för fina för att umgås med vanliga arbetare. De flängde runt uppe på dammen och stack ner små rör med sladdar i marken och ringde i mobilerna och knappade på sina bärbara datorer.⁹³

Barneys nedlåtande och sexistiska kvinnosyn avslöjas i synen på ”flickorna”, vilka är två ingenjörer som i denna kritiska stund undersöker dammens bärighet. När den ena kvinnan nobbar kaffe och i stället vill låna mobiltelefonen, vägrar han inse allvaret trots hänvisningen till skarpt läge. Barney tänker: ”Hå, hå. En surfitta. De var inte alldeles ovanliga, men här hade han tydligen stött på ett riktigt praktexemplar”⁹⁴ Kvinnan rycker åt sig telefonen och springer ut i regnet. När Barney jagar efter henne på dammkrönet skildras han som ett rovdjur, där ”[han] kände jaktivern. Iningen i tänderna, varmt kött som närmade sig.”⁹⁵ I en ekofeministisk läsning av *Fallvatten*, skulle Barney kunna tolkas som en gestaltning av det patriarkala samhällets rovdrift på naturen. Ekofeministerna anser att det är samma patriarkala system som dominerar naturen, såväl som kvinnorna och att detta ännu pågående system infördes samtidigt med den vetenskapliga och teknologiska revolutionen på 1600-talet.⁹⁶ Den ekofeministiska politikern Petra Kelly menar att: ”There is a clear and profound relationship between militarism, environmental degradation, and sexism.”⁹⁷

Luleälven är hårt reglerad och är med sina 14 kraftverk och 15 dammar den älv som producerar mest el i Sverige och Sourvadammen är näst efter Vänern Sveriges största vattenmagasin.⁹⁸ När Barney underskattar dammens kritiska läge framstår han som en exponent för den patriarkala, kapitalistiska hegemonins exploatering av naturen, samt för dess övertro på teknologi och vetenskap:

⁹² Niemi, s. 22.

⁹³ Ibid, s. 23.

⁹⁴ Ibid, s. 24.

⁹⁵ Ibid, s. 40.

⁹⁶ Petra Kelly, ”Women and Power” I: Warren 1997, s. 113.

⁹⁷ Ibid, s. 114.

⁹⁸ ”Luleälven”, <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/lulealven>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-31.

Okej, det var lite krisigt just nu. Allt detta regnande, [...] Magasinen var överfulla, utskovsluckorna hade börjat öppnas i hela älv dalen. Det kändes faktiskt surt, det var helvetes mycket elektricitet som bara släpptes iväg [...] Men det hade hänt förr och det skulle hända igen. Blöthöstar fick man räkna med. De ingick i planen. Hundraårsflöden, ja rent av tusenårsflöden, dammen var byggd för att stå emot det värsta tänkbara.⁹⁹

Trots att dammen byggdes för att klara det värsta tänkbara brister den och enorma mängder vatten forsar fram. Brister gör det också för Barney som ursinnig hinner i fatt den springande kvinnan som tagit telefonen och råkar knäcka ett revben på henne när han hindrar henne från att falla i vattnet. Den andra kvinnan hamnar vid dammbrottet på ett betongfundament ute i vattnet. Kvinnan han räddat borde vara tacksam och be om ursäkt för mobiltelefonen som hon tagit och sedan tappat i vattnet, anser Barney och våldtar henne som straff. Han slår kvinnan över munnen när hon skriker och säger efteråt:

Även om du inte slängde iväg den med flit, så fick vi lösa det så här. Lär dig till nästa gång. Om du bara hade druckit kaffe då i början så hade det inte blivit så här, som lappen brukar säga. Nähä, du såg inte att jag var same. Nej, vi brukar inte vara så här storväxta. Ifall något skiter sig, om man går vilse i skogen till exempel, vad ska man då göra allra först? Jo, koka kaffe. Då lugnar man ner sig och rusar inte iväg så allt blir värre. Du skulle ha druckit kaffe.¹⁰⁰

Barneys negativa kvinno syn, där han ser kvinnor som ihåliga, mörka och obegripliga påminner om den androcentriska 1/0 metaforen, där bara mannen kan ges värdet 1 och kvinnan som definieras i relation till denna första princip tilldelas värdet 0. Enligt sociologen och ekofeministen Ariel Salleh definieras kvinnan därmed som: "...a hole, zero. She is thus defined negatively as a lack. Woman is 'inferiour', 'different', Other."¹⁰¹ Men Barneys kvinno syn kan även tänkas bottna i barndomens upplevelser med en oberäknelig mamma, som enligt honom representerar "...samisk alkoholism när den är som värst."¹⁰² "Det var storebrorsan som fått ge honom mat, bara en sådan sak. Kärringen hade inte ens tagit sig till affären för att handla."¹⁰³

Barney har också en förhöjd känslighet som gör att han "känner" när folk dör och han kan även uppleva deras lidande och skräck. Denna förmåga som följt släkten i generationer har Barney tidigare skämts för och valt att inte tala om. Känslan av skam är typisk för "maskerade" folk, (Fanons "vita masker") som tvingats förtrycka sin kulturella identitet under kolonisering och assimilering. Oviljan att berätta om metafysiska upplevelser kan också vara kvarlevor från tvångskristnandet på 1600-1700-talet, vilket resulterade i att samerna ogärna berättade om sin tro för utomstående. Den samiska förkristna andligheten präglas av de cirkumpolära religionernas nära sammanhang med det arktiska/subarktiska klimatet och den karga naturen, vilken anses vara besjälad

⁹⁹ Niemi, s. 23.

¹⁰⁰ *ibid*, s. 120.

¹⁰¹ Ariel Salleh, "Body logic: 1/0 culture", *Ecofeminism as politics - nature, Marx and the postmodern*, (London & New York, Zed Books Ltd. 1997), s. 36.

¹⁰² Niemi, s. 164.

¹⁰³ *ibid*, s. 119.

av olika andeväsen.¹⁰⁴ Andrea Lee Smith (Andy Smith), docent inom media och kulturella studier och själv Cherokeeindian, skriver i artikeln "Ecofeminism through an Anticolonial Framework" att: "[e]nvironmentalist, ecofeminist thinkers pay tribute to Native people and their ability to live harmoniously with nature."¹⁰⁵ I samma artikel problematiserar ekofeministen Sally Abbot den kristna teologins fokus på individuell skuld. Denna individuella skuld, menar hon, skiljer sig från urbefolkningars andliga tradition som kännetecknas av ett kollektivt ansvar och som bygger på idén att alla är en del i samma skapelse.¹⁰⁶ Lösningen på detta problem är ett teologiskt paradigmskifte som upphäver dikotomin ande/materia, menar bioregionalisten och ekofeministen Judith Plant:

"The shift from the western theological tradition of the hierarchical chain of being to an earth-based spirituality begins the healing of the split between spirit and matter. For ecofeminist spirituality, like the traditions of the Native Americans and other tribal peoples, sees the spiritual as alive in us, where spirit and matter, mind and body, are all part of the same living organism."¹⁰⁷

Barney verkar ha förtryckt sitt samiska ursprung och därmed också fjärrat sig från naturen. Just männens särskiljande från naturen anser ekofeministerna vara grunden till den patriarkala, kapitalistiska hegemonins rovdrift på naturen, vilket de också anser är orsaken till världens miljöproblem. Då Barney arbetar på ett företag som kan sägas exploatera naturen personifierar han denna rovdrift och där våldtäkten på kvinnan symboliserar företagets våldförande på naturen. Brutaliteten i övergreppet förstärks ytterligare när Barney slår ihjäl kvinnan och sedan dödar väninnan som är vittne till alltihop. I slutet av romanen är det dock teknologin som får stå för hoppet om rättvisa, då Barney "...tyst betraktar något som blänkte därute."¹⁰⁸ Vad som blänker därute är den andra kvinnans mobiltelefon fastkilad i betongfundamentet ute i vattnet. Barney oroar sig för att det i denna telefon ska finnas fotografier på våldtäkten och mordet eller ett textmeddelande som avslöjar honom. Och det finns ingen möjlighet för honom att nå den.

2.7 Lena Sundh och Laban

Den utbrända läraren Lena Sundh är på akvarellkurs vid Luleälvens strand dagen då katastrofen inträffar. Kursens deltagare är alla kvinnor förutom den unge uppmärksamhetssökande Laban, vilket stör Lena som helst sett enbart kvinnor på kursen. "Varje grupp måste uppenbarligen ha sin Laban, sin narcissist, sin egen lilla paradisor, det hade hon lärt sig genom årtal av konferenser."¹⁰⁹ I det kalla höstregnet går Laban omkring med bar överkropp och slänger med sitt långa, blöta stripiga hår

¹⁰⁴ "Cirkumpolära religioner", <http://proxy.ub.umu.se:2067/cirkumpolära-religioner>, Nationalencyklopedin, hämtad 2013-01-03.

¹⁰⁵ Andy Smith, "Ecofeminism through an Anticolonial Framework" I: Warren 1997, s. 30.

¹⁰⁶ Ibid, s. 30f.

¹⁰⁷ Ibid, s. 30.

¹⁰⁸ Niemi, s 275.

¹⁰⁹ Ibid, s. 29.

så det stänker på de andras målningar. Lena är uppfylld av naturen och ser vatten som en gestaltning av själva livet. Vid tanken på älvens samiska namn, *Stour Julevädno* kände hon "...hur något började klinga, hur en resonans uppstod inom henne. Rottrådar kunde liknas vid strängar, man kunde få dem att ljuda om man vidrörde dem. Ett inre instrument som väcktes till liv."¹¹⁰ Lena får en förnimmelse av sin mormors ande och ser älvens vatten förvandlas till simmande foster som vill till henne och saknaden efter barn gör ont. Lena framställs i romanen som en person med problem men som verkar omfamna både sitt ursprung och naturen.

När Laban rotar i Lenas väska efter material, blir hon arg och knuffar honom så han ramlar och börjar blöda från huvudet. Laban ställer sig i älven och deltagarna börjar nu måla av detta nya motiv:

Älven och ynglingen. De utsträckta, liksom vädjande armarna. Och så det som fulländade motivet, själva blodet. Det var Jesus. Han visste det, han stod modell. Och damerna och tanterna blev alldeles till sig, naturligtvis. Kvinnor och blod. Menstruation. Nattvard. Mannen som övertar våra synder, som tränger sig in och uttraderar allt som är vårt eget och äkta och placerar sig där i stället.¹¹¹

Labans Jesuslika posering som liknas vid en "inträngande man" antyder en kritik mot den androcentriska kristendomen och för även tankarna till kolonialismens "penetrerande" av ny mark. Enligt Linda Tuhiwai Smith bygger kolonialismens topografi på tanken om det koloniala centrumets utsida som ett *terra nullius*, ett obebott och öde landskap fritt att exploatera.¹¹² Den patriarkala kulturen har även sett kvinnan som ett *terra nullius*, samt tillskrivit naturen kvinnliga egenskaper. I boken *What is Nature?* beskriver filosofen och feministen Kate Soper hur begreppen "Woman as 'Nature'" och "Nature as Woman" uppstått och reproducerats. Hon menar att det framförallt är "...in the perception of the colonizer, for whom nature is both a nurturant force – a replenished bosom or womb of renewal – and a 'virgin' terrain ripe for penetration, that the metaphor of the land as female is most insistent..."¹¹³ Soper anser även att fixerade relationer mellan könen, där "...the naturalizing of woman and correlative the feminization of nature, has served as symbolic support of sexual hierarchy."¹¹⁴ Enligt vetenskapsteoretikern Donna Haraway är synen på naturen som ett passivt studieobjekt baserat på en ideologi skapad i den västerländska patriarkala kulturen med syftet att dominera och kontrollera. Hon uppmanar istället till ett alternativt synsätt där man ser naturen som en aktiv agent, eller som subjekt, med vilket de vetenskapliga praktikerna kan interagera och "konversera" istället för att dominera och kontrollera.¹¹⁵

¹¹⁰ Niemi, s. 28.

¹¹¹ Ibid, s. 33.

¹¹² Heith 2010, s. 346.

¹¹³ Kate Soper, "Nature Friend and Foe", *What is Nature? – Culture, Politics and the non-Human*, (Oxford & Cambridge: Blackwell Publishers Ltd. 1995), s.104f.

¹¹⁴ Ibid, s. 98ff.

¹¹⁵ Warren 2000, s. 34f.

Labans och Lenas konflikt går över i handgemäng där ingen ställer sig på hennes sida. Besviken lämnar hon gruppen och är på väg uppför älvbrinken när tsunamin kommer. Alla spolats iväg utom Lena och Laban som springer för livet. Fastklamrad uppe i ett träd överlever Lena, som skräckslaget upptäcker en orm hängande i en gren nära henne. Med en pinne slår hon iväg ormen och klättrar sedan ner i vattnet som genomströmmar skogen. ”För ett ögonblick fick hon känslan att hela världen var översvämmad ”...som i en biblisk straffdom. Det var bara hon kvar som klarat sig, hon i hela världen.”¹¹⁶ Lena upptäcker dock Laban som är skadad och har fastnat i en flytande trädstam. Hon skär loss hans brutna ben och får upp honom på torr mark i en vacker glänta: ”Septembergräset var lågt och mjukt, några solgula höstfibblor blommade än liksom gullriset med sina gyllene blomställningar. Den feta blekgröna mossan i skogsranden var strösslad med tegelröda löv från en väldig rönn, färgerna skimrade, hon skulle ha velat måla det.”¹¹⁷ Där Laban ligger med armarna utsträckta liknar han ett spädbarn, tänker Lena. ”Sedan förändrades bilden och blev till en korsfäst. En långhårig döende upprorsmakare.”¹¹⁸ Namnen Laban och Lena är vokaliska assonanser på Adam och Eva. Kopplingen till den kristna skapelseberättelsen, är uppenbar och framstår som ironisk/parodisk med den självupptagna, pretentiösa och ganska patetiska karaktären Laban som Adam och Jesus.

På målarkursen såg Lena på Laban som ormen i paradiset och hon tyckte de andra kvinnorna var fåniga som flockades kring fallosen: ”Vi är för svaga, tänkte hon bittert. Det svaga könet. Tomma små kärll, små Evor som längtar efter att befruktas.”¹¹⁹ Nu har hon överlevt en ”syndaflod”, oskadliggjort en orm i ett träd och försöker rädda en annan. Lena känner sig nöjd med att ha kapat Labans ben, även om det var obehagligt. När hon tänker på Labans tidigare beteende undrar Lena om han har rätt att leva, om han verkligen är värdig.¹²⁰ Romanen *Fallvatten* väcker frågan om vem som har rätt att överleva. Litteraturvetaren och ekologen Joseph W. Meeker hänvisar till litteraturen och dess mimetiska förmåga att gestalta mänskliga dilemman. Enligt honom finner vi inte överlevarna hos hjältarna i de klassiska tragedierna, utan snarare i komedierna:

Comedy demonstrates that man is durable even though he may be weak, stupid and undignified. As the tragic hero suffers or dies for his ideals, the comic hero survives without them. At the end of his tale he manages to marry the girl, evade his enemies, slip by the oppressive authorities, avoid drastic punishment, and to stay alive. His victories are small, but he lives in a world where only small victories are possible.¹²¹

¹¹⁶ Niemi, s. 94.

¹¹⁷ Ibid, s. 167f.

¹¹⁸ Ibid, s. 168.

¹¹⁹ Ibid, s. 128.

¹²⁰ Ibid, s. 171.

¹²¹ Joseph W. Meeker, ”The comic mode” I: Glotfelty & Fromm, s. 158f.

I den mänskliga verkligheten är det, precis som i naturen och i djurvärlden, inte nödvändigtvis de ädelmodiga som överlever. Skrupelfria opportunisterna som drar nytta av omständigheterna har faktiskt större överlevnadschanser, menar Meeker. Inte heller i *Fallvatten* syns någon direkt korrelation mellan godhet, hjältemod och överlevnad.

Trots att Lena inte är övertygad om Labans värdighet försöker hon rädda honom genom konstgjord andning. Hon öppnar även sina kläder och lägger sig tätt intill för att värma honom: ”Och kanske inbillade hon sig, men nu tyckte hon det började värma lite. Just där de möttes, hon och Laban, i det där tunna skiktet mitt emellan dem. Mage mot mage. Bröst mot bröst, Laban och Lena. Bara hon och han i hela världen, på den grönskande paradisaögen.”¹²² Lena som saknat närheten till en man och som längtar efter barn drar nytta av Labans utsatta situation och förgriper sig på honom sexuellt: ”Mjuka fina rörelser. Killar stack alltid så hårt. De tänkte på vapen, för dem handlade det om krig. Det var slut med det nu. Hon hade satt stopp för det. Med bara ett ben kunde man inte marschera. Det blev inga soldater av enbenta. Bara ligga där öppen, bli tagen av det kvinnliga.”¹²³ Detta övergrepp kan ses som en inversion av våldtäkten Barney utför och berättelserna har flera likheter. Våldtäkten utförs av två trasiga människor, där Barney har problem med sin alkoholiserade mamma och Lena med utbrändhet, samt med en kärlekslös och kritisk pappa.¹²⁴ Bägge slår sina offer över munnen så det börjar blöda. Barney för att kvinnan ska hålla tyst och Lena för att få liv i Laban. Där Barney våldtar en kvinna och tar liv, våldtar Lena en man och skapar liv, då hon blir befruktad. Berättelsen kan även tolkas som en ekofeministisk dekonstruktion av dikotomin manligt/kvinnligt, där kvinnan/naturen tidigare ansetts vara passiv. Här är det Lena som är aktiv och räddar den hjälplöse Laban. Detta innebär även en omkastning av maktförhållandet som drivs till sin spets med gestaltningen av våldtäkten.

2.8 Övriga karaktärer

Då analysens fokus har legat på de sju tidigare nämnda karaktärerna och deras livsomständigheter, har jag valt att inte närmare undersöka *Fallvattens* övriga karaktärer. För fullständighetens skull vill jag dock kortfattat nämna de tre övriga karaktärer som figurerar i romanen. Dessa är: **Gunnar Larsson**, pensionerad vattenfallare och namne med en tidigare svensk OS-guldmedaljör i simning, men som ironiskt nog inte är simkunnig. Ute på en promenad möter Gunnar en före detta kollega, ”Hinken” som är mycket stressad och drabbas av en hjärtinfarkt. Gunnar försöker förgäves hjälpa

¹²² Niemi, s. 172.

¹²³ Ibid, s. 237.

¹²⁴ Ibid, s. 31.

honom när tsunamin plötsligt kommer. Med hjälp av ”Hinkens” voluminösa kropp håller sig Gunnar flytande i älven. Han betraktar älven och tänker:

Samma älv som han och Hinken varit med om att tämja. De hade skurit upp den, slaktat den som en orm i damm efter damm, snitt efter snitt. De hade fäst långa trådar vid dess kropp som gav elektricitet, de hade trott den var tämjd och besegrad. Men älven hade vaknat. Den gamla riktiga älven. Nu hade den slagit sig fri, våldsamt och dundrande, nu var det älven som bestämde.¹²⁵

Gunnar Larsson får till slut tag i en båt och med den kan han även rädda Lovisa Laurin ifrån det flytande huset som driver på väg mot ett gigantiskt vattenfall.

Trötta och desillusionerade **Sofia Pellebro**, hatar sitt meningslösa arbete i en presentbutik i Luleå. När staden ska evakueras inför översvämningen gestaltas ett fullständigt kaos med oframkomliga vägar och trafikstockningar, där panik och mänsklig låghet råder. Med enorma ansträngningar når Sofia fram till villan där hon tror att den anorektiska dottern finns. Utmattad och skadad sjunker hon ned i en stol på altanen just i samma ögonblick som vägen kommer.

I sin etta på Medborgarplatsen sitter **Carsten Azon** och löser korsord när lamporna för ett ögonblick slocknar. ”Dessa två nedsläckta sekunder var den enda störning som kom att drabba Stockholmsområdet.”¹²⁶

3 Slutdiskussion

Som förord till romanen *Fallvatten* står det att läsa:

Ty se, jag ska låta floden komma med vatten över jorden, till att fördärva allt kött som har i sig någon livsande, under himmelen; allt som finnes på jorden skall förgås. (1:a Moseboken 6:17)
Tulvan tuopi tunturista veden vaaroist' valutaapi. (Keksis Kväde)
Va ska du med bil och villa? (Peps Persson).

Dessa tre citat ger en ganska bra sammanfattning av romanens innehåll och bärande teman. Översvämningen i *Fallvatten* framställs inte sällan som en syndaflod och bibelreferenserna är många. Keksis Kväde är en dikt på tornedalsfinska av 1600-talsskalden Antti Keksi (Anders Mickelsson) som beskriver islossningen i Torne älv 1677 och översvämningen som följde därefter.¹²⁷ Kvädet som traderades muntligt i generationer innan det nedtecknades i mitten av 1700-talet framstår som en av inspirationskällorna till romanen. Citatet av Peps Persson antyder ett ifrågasättande av konsumtionssamhället. I *Fallvatten* blottas både människornas och samhällets sårbarhet när en naturkatastrof inträffar. Jag ser romanen som djupt tankeväckande, där berättelsen leder till existentiella funderingar kring exempelvis vad som egentligen är värdefullt i livet, hur vi ser på och

¹²⁵Niemi, s.148f.

¹²⁶ Ibid, s. 232.

¹²⁷ ”Antti Keksi”, www. Norrbottensförfattare. Se filiken ”författarskap”. Hämtad 2013-01-07.

använder oss av naturen, vår identitet och relationen till vårt ursprung, samt betydelsen av kärlek i livet.

Som jag ser det har Mikael Niemi använt ekothrillerns form för att skapa en rapsodisk och polyfon berättelse, där läsaren får följa flera olika protagonisters möte med naturkatastrofen ifrån deras synvinkel. Genom denna dramatiska kamp på liv och död, där alla faktiskt inte överlever, avslöjas karaktärernas olika problematik och livsteman. Katastrofen frigör karaktärernas inneboende styrkor och/eller svagheter på ett genretypiskt sätt. Översvämningen framstår även som en av romanens karaktärer genom den antropomorfiska gestaltningen och får rollen som en mäktig huvudantagonist. Den blir så att säga ”monstret” som de flesta protagonister måste bekämpa. Naturkatastrofen utgör även en ramhandling som omsluter de olika berättelserna/episoderna.

I analysen har jag framförallt fokuserat på fem av protagonisternas berättelser där jag tyckt mig skönja en struktur i form av två linjer, eller axlar som korsar varandra. Adolf Pavval, i bilen på älvens botten som kommer i kontakt med sitt samiska ursprung, vilket ger honom styrka och överlevnadsvilja, utgör en tänkt vertikal linjes nedre punkt. Denna nedre punkt kontrasteras mot axelns topp och helikoptern i luften, där den suicidale Vincent Laurin höjer sig över sin smärta, visar prov på medmänsklig omtanke och inriktar sig på överlevnad.

Jag tänker mig att den vertikala linjen korsas av en horisontell linje där två sexuella övergrepp begås. I ena änden av den horisontella linjen ser jag Barney Lundmark som fjärrmat sig från sitt samiska ursprung. Då han är anställd vid ett företag som profiterar på vattenkraft ser jag honom som en personifiering av den patriarkala och kapitalistiska rovdriften på naturen. Detta gestaltas i jakten på den kvinnliga ingenjören, våldtäkten och slutligen i de två mordena. I andra änden av denna tänkta horisontella linje befinner sig Lena Sundh, som först försöker rädda Laban och sedan förgriper sig på honom sexuellt. Här blandas den genretypiska drömmen om ett nytt Eden med en ekofeministisk dekonstruktion av dikotomin man/kultur och kvinna/natur, där också en omkastning av maktförhållandena sker. Övergreppen påminner i viss mån om varandra men framstår också som inverterade då Barney våldtar en kvinna och *tar* liv, medan Lena våldtar en man och *skapar* liv, då hon blir befruktad.

I skärningspunkten mellan dessa två korsande linjer och därmed i mitten och centralt i berättelsen befinner sig den assimilerade studenten Lovisa Laurin. Hon har lidit av identitetsförlust men har återupprättat sitt samiska ursprung inför sig själv, vilket hon befäst och manifesterat i relationen och graviditeten tillsammans med renskötande samnen Ole Henrik. Därigenom har en antikolonial och recentrerande rörelse iscensatts i berättelsen, vilket jag ser som ett viktigt tema i romanen.

Den struktur i form av två tänkta korsande axlar, eller linjer jag utgått ifrån i min analys kan också tolkas som ett kors och i romanen är kristna symboler och bibelcitat vanliga inslag. Norrbotten blev

under 1800-talet starkt präglad av Laestadianismen och kanske Niemis tornedalska ursprung gör sig påmint i ett religiöst intresse? Jag uppfattar dock de kristna bibelreferenserna i huvudsak som parodiska eller ironiska, möjligen som kritik mot tvångskristnandet av samerna. Jag ser dock inte *Fallvatten* som en ironisk roman utan mer som en allvarlig roman med ett ironiskt och humoristiskt tonläge. I mina ögon verkar Mikael Niemi använda sig av en ironisk och raljant berättarstil så att han kan behandla allvarliga ämnen på ett förment lättsamt sätt, vilket också fungerar som en subversiv kraft. Romanen väcker frågan om människans och civilisationens sårbarhet i naturen och ifrågasätter kapitalistisk och vetenskaplig hybris. Berättelsen är definitivt inte teknikfientlig, tvärtom framställs teknologi som något positivt och ibland outhärligt. Däremot skulle romanen möjligen kunna tolkas som civilisationskritisk, då hela Luleå hamnar under vatten och evakueringen av staden mest verkar frigöra människornas låghet. Jag låter dock detta vara osagt då jag inte fördjupat mig i karaktären Sofia Pellebros berättelse, där detta tema förefaller vara mest framträdande.

I *Fallvatten* vävs ekokritiska, ekofeministiska och postkoloniala perspektiv ihop med existentiella och religiösa teman som genomlyser hela romanen, vilket förhoppningsvis framgått i min analys. Det postkoloniala temat illustreras särskilt tydligt i Carsten Azons korta berättelse, där det enda som huvudstadsborna märker av katastrofen är två sekunders elavbrott. Elproduktionen i Norrbotten och den hårt reglerade Luleälven innebär i verkligheten en reell risk för människorna som bor där och i denna roman där lokalbefolkningen kämpar för sina liv och många människor faktiskt dör, märks det ironiskt nog som en lampas blinkning i maktens centrum. Jag ser *Fallvatten* som en ekokritisk, ekofeministisk och postkolonial "rewriting", där Mikael Niemi framställer den samiska identiteten som hybrid och heterogen, samt väljer att använda samiska namn och uttryck. Han ifrågasätter och dekonstruerar dikotomier och stereotyper, både vad gäller synen på genus och på naturen. I denna roman framställs både naturen och kvinnorna i allra högsta grad som aktiva och beredda att ta för sig och "ta tillbaka". Naturen utgör till och med den stora "hämnaren" som bestraffar de giriga och övermodiga människorna med en rejäl syndafloed.

Litteraturlista

Primärlitteratur

Niemi Mikael, 2012: *Fallvatten*, Stockholm: Piratförlaget.

Sekundärlitteratur

Skrivna källor

Bibeln eller Den heliga skrift, 1917 - års översättning, 1954. Stockholm: Svenska Kyrkans diakonistyrelsens bokförlag.

Coupe, Laurence (ed.), 2000: *The Green Studies Reader – From Romanticism to Ecocriticism*. London & New York: Routledge.

Eriksson Catharina, Eriksson Baaz Maria, Thörn Håkan (red.), 2011: *Globaliseringens kulturer - Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.

Fanon, Franz, 1997: *Svart hud, vita masker*. Göteborg: Daidalos.

Glotfelty, Cheryll & Fromm, Harold (ed.), 1996: *The Ecocriticism Reader*. Georgia: The University of Georgia Press.

Heith, Anne, 2006: "Gömda. En sann historia – romantik, spänning, melodram och populärorientalism." I: *Svenskläraren*, nr. 4.

Heith, Anne, 2010: "Särskiljandets logik i en kolonial och en antikolonial diskurs." I: *Edda. Nordisk tidskrift för litteraturvetenskap*, nr. 4.

Loomba, Ania, 2005: *Kolonialism/Postkolonialism – en introduktion till ett forskningsfält*. Stockholm: TankeKraft Förlag.

Mc Leod, John, 2000: *Beginning Postcolonialism*. Manchester and New York: Manchester University press.

Said, Edward W., 1995: *Kultur och imperialism*. Stockholm: Ordfront.

Said, Edward W., 1997: *Orientalism*. Stockholm: Ordfront.

Salleh, Ariel, 1997: *Ecofeminism as politics - nature, Marx and the postmodern*. London & New York: Zed Books Ltd.

Sandgren, Håkan, 2002: "Lyssna till jordens sång. Ekokritiska och ekofeministiska ståndpunkter i den litteraturteoretiska diskussionen." I: *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr. 2.

Soper, Kate, 1995: *What is Nature? – Culture, Politics and the non-Human*. Oxford & Cambridge: Blackwell Publishers Ltd.

Tenngart, Paul, 2008: *Litteraturteori*. Malmö: Gleerups.

Warren, Karen J., 2000: *Ecofeminist philosophy – A Western Perspective on What It Is and Why It Matters*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc.

Warren, Karen J. (ed.), 1997: *Ecofeminism – Women, Culture, Nature*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Åström, Kenneth (red.), 2008: *Termllexikon i litteraturvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Elektroniska källor

- ”Barents Rescue 2011”, [www. Länsstyrelsen Norrbottens län](http://www.lansstyrelsen.norrbottnens.lan.se). Se: hämtad 2012-12-14
- “Gábdde”, filen “ordbok”, [www.Glosor.eu](http://www.glosor.eu): hämtad 2012-12-27.
- Gersdorf, Catrin & Mayer, Sylvia (ed.), 2006: *Nature in Literary and Cultural Studies: Transatlantic Conversations on Ecocriticism*. Amsterdam NLD: Rodopi. UB, Ebrary: hämtad 2012-11-26.
- ”Goahte”, filen ”ordbok”, [www.Glosor.eu](http://www.glosor.eu), hämtad 2012-12-13.
- <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/thriller>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-12.
- <http://proxy.ub.umu.se:2067/cirkumpolära-religioner>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2013-01-03.
- <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/luleälven>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-31.
- <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/samer>, filen ”religion”, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-27.
- <http://proxy.ub.umu.se:2067/axis-mundi>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-20.
- <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/sapmi>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-15.
- <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/kolonialism>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-04.
- <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/imperialism>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-11-16.
- <http://proxy.ub.umu.se:2067/lang/diaspora>, *Nationalencyklopedin*, hämtad 2012-12-06.
- Jonsson, Erik, 2012: ”En mäktig spänningsroman med underliggande civilisationskritik”, recension av *Fallvatten I: Norrbottens Kuriren*. [www.Norrbottnens Kuriren.se](http://www.norrbottnenskuriren.se): hämtad 2012-12-13.
- [www. Luleå kommun. se](http://www.lulea.se), filen ”för invånare”, hämtad 2012-12-14.
- [www. Norrbottensförfattare. se](http://www.norrbottnensforfattare.se), ”Antti Keksi”, filen ”författarskap”, hämtad 2013-01-07.
- [www. Norrbottensförfattare. se](http://www.norrbottnensforfattare.se), ”Mikael Niemi”, filen ”författarskapet”, hämtad 2012-12-03.

Bilaga 1

Keksis kväde om islossningen i Torneälven år 1677

Skaparen har sänt oss sommar.
Herren hugnar oss med blida,
men Maria bringar barmark,

för ett flöde ifrån fjällen
vältrar vatten utför bergen,
tar det uti Torneälven.
Floden flyttar Simus holme,
dräper också Juusos oxen - -
tar en lägda i Lovikka,
gör i Pajala ett ofog.
ger ett skär och tar en lägda,
stjälper skäret över ängen.
Floden riste Mommas matbod,
förde bort all säd för Sirma.
Härav fick nu hela Lappland
öl i överflöd att dricka;
de som går gårmhålspälsar
sörja sina strupars torra.
Floden knep en kvarn i Kardis
till att mala med i Jarhois.
Där fanns mycket mera vatten
lättare gick löparstenen.
Floden pulsar Pello präktigt,
sopar ladorna från sjöstrand,
Turtola slapp inte undan - -
där vart vinterkvarnen krossad,
som gett Erkki uppbördsmedel,
malt ihop hans mantalspengar.
Pääkkö ropar gällt och rämjar
under Kynsivaaras bergkrön:
"Hjälp mig medan tider äro,
ty till Dig jag flyr för floden!"
Den for upp på land vid Lampis,
visste väl var vägen rösats,
kände gott den gamla gården - -
loftet lade den på sidan,
vräkte pörtet ut på gårdsplan.
Juoksenki fick ge sig undan,
den berömda byn fick respass.
När den om till Kattilakoski,
dämdes älven upp av isen.
Juntti skuttade till skogen
med sin boskap, sina redskap,
med allt pick och pack han hade.
I ett träd tar han sin tillflykt,
lovar andaktsfullt att offra,

att ge kyrkan sköna skänker,
om blott Herren hjälper honom
att han hittar hemmet åter.
Floden far mot Marjosaari:
men jag Keksi ser från kullen,
blickar ner från branta backen
Torakankorvas trygga fäste.
Om vår Herre ville sända
mig i nåder någon bjälke,
skall jag spänta den till spånor
till att pryda templets tinnar,
hjälpa upp vårt gistna kyrktak.
Se ´n den kullvräkt Kaulinranta
styr den kurs på Kuivakangas,
Kohkoinen han ropar kraftigt
gamle pampen gnyr och braskar:
”Häv dig härifrån till holmen.
kantra Kainuu-karlens smedja!
Se ´n må smeden Erkki gråta,
Kainuu-karlen stå och stirra,
bittert sörja sina bälgar.”
Vidare på vägen utför
härjar den i Haapakylä,
samkar is i Särkijärvi,
Vesto stick iväg till skogen,
samma stig tog Striikki också.
Isen pressar på mot prästgår´n,
arme prästen ångrar bittert
att han tagit Tornegället,
sökt sig till den usla socknen.
Gäddan plöjer sådda gården,
okänd tionde tillika.
Prästgårdspigorna de gladdes,
ty när floden steg till stugan,
sluppo de att släpa vatten.
Mikkola blev målet sedan;
där vart då en kalkbod kullvräkt.
Kalken kastades i tjära:
fint åt Fan att baka bröd av,
gott till gryngröt åt Hin Håle.
Nå, vad gör den nu i Närkki?
Härjar i Harakkaskogen,
krossar Purais-gårdens kråkbo - -

Går åt höger hand från Ojais
kosan ställs till Käyräsvuopio.
Olli sa´ till sina söner,
den försmädliga filuren:
”Bäst att bygga kavelbroar,
det kan komma flere flöden.”
Den la´ nu i land vid Noppa,
vräkte alla stängsel samman.
Fram till Alkkula gick floden
för att ta en titt på staden.
Jänkkä gjorde isen av med.
Riekkos räddning var en trädgren.
Luttu gjorde fromma löften.
Lassu lovar kyrkan gåvor.
Niuro har ej hört om saken.
Knuutti koxar från sitt fätå.
Immo flinar från sitt fönster.
Yrjänä bjöd till att yvas.
Joonas tog med fart till fötter.
Vaski gård vart vänd och vriden,
jordens gödsel vräktes vida.
Karkiais såg på från fjärran.
Jurva gjorde sig ej brådska.
Kauppi tog sig upp på taket.
Sikais fick stå kvar på stället.
Vägen gick till Varttosaari;
härbret fick en törn åt höger,
så det vände sig från väster,
ställde sig mot soluppgången.
Floden nalkas hastigt Niemis,
Gammelgubben Kaisa-Juntti,
den berömde byprofeten,
höll ett tal om Röda havet,
minde oss om Mose under;
isen stöp på ömse sidor.
Se´n var Kumppani i vägen - -
loftet lade sig på sidan,
kåtan föll omkull på gården;
gumman vräktes upp på eldsta´n,
hon förfors med sin fällar,
med allt pick och pack hon hade.
Tulkkila kom knappast undan,
då den sökte Armassaari.

Den når land vid Nautapuoti,
håller tysken från hans holme.
Grapes barn till flykten gripa,
alla hasta upp på heden.
Koivukylä på sin kulle
får ej fresta flodens framfart - -
skadas svårt av hagelskurar;
humlegårdarna förhärjas,
sådda hampan sprids och skingras,
åskregn skövlar åkerlanden.
Stadd på väg vid Vitsaniemi
stjälpte floden fiskeskjulen.
Korpikylä fick en förmån
dör sin del av denna framfart;
Alla forsens fåror rensas,
man får rika fiskefängen.
Floden nalkas nu omsider
sköna sjön uti Karunki.
Här har Sirmasäden hamnat
på Karunkis båda bräddar - -
allt som malt på marken lagras.
Husa börjar brygga humle,
lageröl gör Lassi Risto,
Matti Håhl han hålls och smakar,
han blir kännare på brygder,
prisar mycket maltets sötma,
blir av drycken ganska dragen,
ser ett Kanan i Karunki,
ännu bättre brygd än Tyskland.
Matti mässar snart i fyllan,
håller tal till sina söner,
ropar ut det ölets godhet:
"Gode Maunu Martinpoika.
potentat i Norra Botten!
Sköna sjön uti Karunki,
där finns överflöd av ölbrygd,
bortom livliga Liakka,
invid Niskakoskis eda.
Jukest taal Tjaatsekortnest,
Juste vuolak sjattai puurist!"
Fram till Kukkola gick floden - -
där blev Harila förhärjat;
isen hälsar på hos Paulus,

floden fraktar med sig kvarnen.
Gummorna de gny och gorma,
då de måste has med handkvarn.
Långa tåg av lador driva;
därav vankas ved i massor
och begärligt gärdsgårdsvirke.
Vojakkala vann på saken:
Goda fiskegrubbor grävdes,
som man kunde lyfta lax ur.
Där ficks fisk, som färsk förtärdes;
skäggen skeno skönt av fiskflott.
Mattila blev målet sedan:
Juntti Jatko gav sig dädan,
Taavo tog sig till Karelen,
Juusola dog av år och ålder.
Så stack floden av mot staden,
slog saltbodarna till marken.
Borgarna vid sina bodar
tala ivrigt med varandra:
"Bäst att sälja hampan billigt - -
kanske hjälp från himlen gives,
att vi få på köl vårt fartyg,
rädda riggen på vårt tjärskrov."
Nu i Hellälä den hejdas;
Mommas magasin den prövar,
om det utav järn är gjutet
eller smitt av kraftig koppar.
O, du Kristian Erkinpoika,
drag du hädan ut i havet!
Du må aldrig komma åter
för att skövla Torne trakter!
Måtte solen nu dig sänka,
måtte havets svalg dig svälja.
Detta såg med egna ögon
trovärt invid Torneälven
i det år som är att teckna
1677.

Anders Mickelsson Keksi
Översättning av Björn Collinder

Hämtad: 2012-12-14

Bilaga 2

Om dammen brister

Information till boende i Luleå kommun

Vad gör du vid ett dammbrott?

Risken för ett dammbrott i Luleälven är mycket liten, men går inte att utesluta. Därför har vi i Luleå och Bodens kommuner tagit fram den här foldern tillsammans med Länsstyrelsen och Vattenfall.

Hur får du reda på att ett dammbrott skett?

I Luleå tätort sänds utomhussignalen ”Viktigt meddelande” i två minuter: När du hör signalen: lyssna på radions kanal P4. Via radion får du information om vad som har hänt och vad du ska göra.

Utrymning

Vid beslutad utrymning kommer äldreboenden, gruppboenden, personer med hemtjänst samt andra med vårdbehov att få hjälp att utrymma till Piteå kommun. Annan kommunal verksamhet stängs. Luleå lokaltrafiks bussar kör enligt tidtabell under två timmar och bistår sedan med transporter. Har du släkt eller vänner som inte berörs av dammbrottet i Luleå älvdal kan du självklart resa till dem.

Vad gör du vid ett dammbrott?

Vid beslut om utrymning ska du utrymma söderut efter E4. Var och en svarar för sin egen transport och bistår om möjligt grannar och hjälpbehövande.

Bergnälsbron är en av utrymningsvägarna söderut.

Vad ska du ta med dig?

Vid utrymning bör du ta med liggunderlag, sovsäck, toalettartiklar,

medicin, pengar, värdehandlingar och legitimation. Räkna med att du kanske är borta flera veckor.

Vart ska du ta vägen?

Luleås invånare ska utrymma enligt faktarutan nedan. Dessa kommuner ordnar husrum, mat m m under några dagar och du kommer sedan att erbjudas annat boende. Nedan ser du vart respektive bostadsområde utrymmer.

Utrymning av Luleå

Bergnäset utrymmer via väg 94 till Arvidsjaur

Bergviken utrymmer via väg 94 till Arjeplog

Porsön, Björkskatan och Bensbyn utrymmer via E4 till Piteå

Centrum, Östermalm, Lulsundet, Gammelstad, Sunderbyn, Rutvik och Persön utrymmer via E4 till Skellefteå

Hertsön, Lerbäcken, Kvarnbäcken, Örnäset, Skurholmen, Malmudden, Svartöstan, Lövskatan, Kronan, Bälinge, Avan samt övriga berörda byar utrymmer via E4 till Umeå/Vännäs

Mjölkudden, Notviken och Karlsvik utrymmer via E4 mot Skellefteå, därefter vägarna 95, 370 och 365 till Lycksele

Har du vänner i andra orter kan du utrymma dit. Sörbyarna och byar omkring Råneå har sannolikt elektricitet och behöver inte utrymma. Övriga byar utrymmer dit det passar bäst.

Frågor och svar

Hur högt kan vattnet maximalt stiga vid dammbrott i Suorva?

– Vattnet kommer att stiga ca 7-8 meter norr om Gäddvik och ca 5-6 meter runt centrumhalvön. Det tar ca 24 timmar för vattnet att nå Luleå och ytterligare 12 timmar innan vattnet når sitt högsta flöde. Det blir ingen flodvåg.

Får jag ta med mig mitt husdjur?

– Ja.

Hur snabbt ska jag ta mig bort från översvämningsområdet?

– När du nåtts av larmet ska du så fort som möjligt utrymma enligt faktarutan på förra sidan.

Vilka vägar och broar kommer att vara framkomliga?

– Räkna med att många vägar

och samtliga broar inom
översvänningsområdet blir
oframkomliga när vattnet stigit.
Mycket vatten kommer dessutom via
gamla isälven förbi Smedsbyn och
Persön.

*Hur länge måste jag vistas på
annan ort?*

– Det kan ta många veckor innan
elektricitet och infrastruktur är
uppbyggd så att du kan återvända.

Vad händer vid ett dammbrott?

Risken för dammbrott är mycket liten
men går inte att utesluta. Ett plötsligt
dammbrott är inte sannolikt. Troligtvis
blir vi därför förvarnade om det finns
en risk. Om ett dammbrott skulle
inträffa i Suorva eller Seitevare tar det
ca 24 timmar innan en vattenhöjning
når Luleå tätort som då måste
utrymmas. Det blir inte någon flodvåg
utan vattennivån höjs sakta och återgår
till normal nivå efter några dygn.

Vad innebär det för Luleå?

Vid dessa dammbrott förstörs alla
broar nedströms i älven. Elektriciteten
slås ut i älvdalen och det kan ta flera
veckor innan vi har full kapacitet igen.
Dammbrott i andra dammar innebär
mycket högt vattenstånd men medför
inte utrymning för Luleås invånare.

Mer information

Du får löpande information via radions
kanal P4 och kommunens webbsida.
Mottagande kommun registrerar alla
utrymda. Försvunna personer anmäls
till Polisen, tel 114 14.

SPARA DENNA INFORMATION!

Foldern kan hämtas på kommunens
hemsida: www.lulea.se/raddning

Hämtad: 2012-12-14

